MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2071
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 382
Tiyatro Eserleri : 29

Kitabın adı
BULUTLAR
Yayın kodu
94.34.Y.0002.852
ISBN 975.11-0264-2
Baskı yılı
1994
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

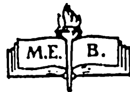
Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 14.10.1991 tarih ve 9411 sayılı yazıları ile 20.000 adet basılması uygun görülmüş, yine Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 27.10.1992 tarih ve 8996 sayılı yazıları ile ikinci defa birinci parti olarak 5.000 adet basılmıştır.

Tiyatro Eserleri

BULUTLAR

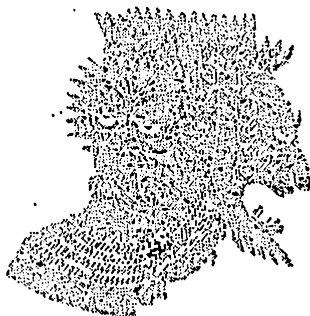
Aristophanes

Çeviren
ALİ SÜHA DELİLBAŞI

İstanbul, 1994

MEB YAYINLARI

TİYATRO ESERLERİ

BULUTLAR HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

"Bulutlar", Isarkhos'un arkhont[1] olduğu devirde, 423 yılının Büyük Dionysos bayramında temsil edilmiştir; piyes ancak üçüncü dereceyi kazanabildi; Cratinos[2] Şişe adındaki eseriyle birinci; Ameipsias Konnos adındaki piyesiyle ikinci oldular.

Bulutlar Aristophanes'in öteki eserleri gibi artık siyasî bir hicivname değildir, bunun da iki sebebi vardır.

424 kışı boyunca Atinalılar felâketten felâkete uğramışlardı: Boiotialılar onları Delion'da yenmişler; Brasidas, Trakyadaki Amphipolis müstemlekelerini, sonra Khalkidike'de Torene ile Lekythos'u zaptetmişlerdi. Bu kayıpların neticesi Atinadaki sulh partisini kuvvetlendirmek ve sulhu artık kabul edilebilir bir şey olmaktan çıkarıp arzu edilir hale koymak olmuştu. Lakedimonlu'lar da Pylos'da uğradıkları hezimetin intikamını almış olmaktan memnun, muhasematın bitmesini istiyorlardı. Sulh hazırlanıyordu; gerçekten de 423 baharının başında "Bulutlar" ın temsil edildiği zamana doğru Atina'lılarla Lakedimon'lular Elaphebolion (mart) ayının 14'ünde bir senelik bir mütareke akdettiler; bu mütareke katî bir sulhün habercisi oldu. Demek oluyor ki, Aristophanes'in "Akharnaia'lılar" ile "Atlılar" adındaki piyeslerinde yaptığı gibi, o büyük sulh mücadelesini yapmasına artık lüzum kalmamıştı.

Öte taraftan "Atlılar" piyesinde kendisiyle kaba bir şekilde alay edilen Kleon[3], şairimizi mahkemelerde süründürmekle tehdit etmişti. Ne yüzden ve ne

şekilde mahkemeye vermek istediğini bilmiyoruz. Her halde "Aristophanes'in Hayatı" adındaki anonim eserde iddia edildiği gibi Kleon'un şair hakkında bir "graphe ksenias" yahut vatandaş ünvanını gasbetmek dâvası açabilmesi kaabil değildi, şairin zaten hâiz olduğu bir ünvanı gasbetmiş olması tabiî iddia edilemezdi. Bununla beraber mukadderatına karşı alâka göstermiyen halk tarafından terkedilmiş olan şairimiz, kudretli demagogun nüfuzu göz önünde tutulacak olursa, bir mahkûmiyeti imkânsız görmediği için, Kleon'a karşı günahlarını alenen itiraf etmek değilse bile, "maksatlarını inkâra" ve sonraları için daha dikkatli olmayı vâdetmeğe mecbur olmuştu. Bu taahhüt karşısında Kleon şikâyetini geri aldı. "Eşek Arıları" piyesinin bir parçasından anlaşılan budur: "Kleon beni müşkülden müşküle soktuğu ve kudretine dayanıp bana kötüce eziyet ettiği zamanlar onunla tamamiyle barışmış olduğumu söyleyen kimseler var. O zaman ben böyle hırpalanırken kendilerine bir zarar gelmeyen insanlar, benim için hiçbir endişe duymadıklarından, ben böyle zulüm görürken sadece bir kaç acı hiciv yazıp yazmayacağımı merak ediyor ve benim böyle en üst perdeden bağırdığımı görerek gülüşüyorlardı; bunları görünce ben biraz maymunlar gibi hareket ettim; şimdi ise sırık asmayı aldattı"[4] Bu hal, itham geri alındıktan ve tehlike zail olduktan sonra, tezlile uğramış şairi 424 nisanında ordu kumandanı tâyin edilmiş olan Kleon'a, "Bulutlar" komedisinin Parabasis[5] kısminda hücûm etmekten, Hyperbolos ile[6] politikacılar ve umumiyetle hatipler aleyhinde birkaç hiciv sözü savurmaktan alakoymamıştır.

Kelon hakkında tedbirlice davranmak mecburiyetinde olan ve o kadar çok medhettiği sulhün meydana gelmesinden ferahlayan Aristophanes bu defa başka muhasımlarına, sofistlere teveccüh ediyor, "Bu-

lutlar" da bunlar atalardan kalma itikatların, kadîm ahlâkın, millî idealin tahripçisi olarak hücûmlar yapıyor; onlara karşı eski zaman terbiyesinin ve ahlâkını müdafaa ediyor.

Geçen devir feylesoflarının "naturalisme" i, dünyanın kendisi ve teşekkülü hakkında akla yakın bir telâkki ortaya koyarak halkın basit ve düşünceye dayanmayan itikadını yavaş yavaş sarsmıştı. Aristophanes devrinde ise rationalisme ve tenkid zihniyeti de reybîliğe, hattâ bazen *dinsizliğe* yol açmıştı. Bunlardan Protagoras'ın formülüne göre insanı her şeyin mikyası sayan sofistlerin eseri daha çok işte bu oldu. Din esası üzerine kurulmuş olan ilâhî ahlâkın yerine sadece beşerî ve tatbikî bir ahlâk konuldu. Gerek politika, gerekse içtimaî münasebetlerde, her şeyi söz bağlı olan, günden güne demokratik bir hüviyet alan bir devlette belâgatten daha pratik ne olabilirdi? Hem de nasıl belâgat? Müdafaa edilen dâvayı kazanmak sanatı, Sadece alınan neticenin kıymeti olduktan sonra, doğrudan doğruya dâvanın ve işhad edilen delillerin ahlâkî kıymetinin ehemmiyeti pek o kadar fazla olmaz. Bu şekilde kabûl edilen belâgat, her gayeye erişmenin, mevki ihtiraslarını tatmin etmenin, açıkgözleri emniyet altında bulundurmanın, hattâ cezadan kurtarmanın çaresi olunca, sofistlerin daha ziyade hatip yetiştirmekle uğraşmalarında, ve epeyice pahalı olarak ödettikleri derslerinin gençler arasında birçok dinleyici bulmalarında şaşılacak bir şey yoktur; bunlar her hangi bir dâvayı kazanmanın yollarını öğreniyorlar; lehte aleyhte müdafaa yapabilmekle öğünüyorlardı. Bunlara göre meharetin en büyüğü, haksız dâva yahut "zayıf muhakemeyi", "kuvvetli muhakeme" dedikleri haklı dâvaya gelip çıkarmaktı.

Bütün dinleri ve ahlâkiyatı inkâr eden, insan için politikada ve "iş"te muvaffak olmaktan başka ideal tanımayan bu yenileştiriciler Aristophanes'in nazarında geçmiş zamanın göreneklerini yıkan, aile ve devletin kuvvetini teşkil edecek her şeyin mahvını hazırlayan tehlikeli ihtilâlcilerdi. "Bulutlar" ın en esaslı kısmı Haklı Muhakeme ile Haksız Muhakeme arasındaki münakaşadır. Şair bunda, eski zamanın, memleketlerine şeref veren ve bütün dünyaca takdir edilen Atinalı eski zaman gençlerinin erkekçe ve faziletli terbiyeleriyle, kendi zamanındaki neslin gevşek ve facir terbiyesini karşılaştırır. Şairimizin yenileştiriciler hakkında duyduğu nefret o derecede idi ki feylesoflarla sofistleri birbirine karıştırıyordu; sofistlerin her zaman düşmanı tanınıp bilinen bir adamı, gösterdiği yolun yüksekliği ile, atalardan gelmiş dine ve yerleşmiş kanunlarla hürmeti ile, yüksek fazilet ideali ile, menfaatine ait şeylere karşı gösterdiği alâkasızlıkla ve o asîl sadeliği ile Sokrates gibi bir adamı, yâni bu devrin en yüksek feylesofunu sofistlerin enmûzeci ve ahlâk bozucu nazariylerinin hazırlayıcısı telakki ediyordu. Niçin böyle yaptığını biraz sonra öğreneceğiz.

İşte düşündüğü mevzû. Eskiden kırların basit ve sıhhî hayatını yaşarken bahtiyar olan Strepsiades adında bir köylü, şehrin en büyük ailelerinden bir "küçük hanımefendi" ile evlenmiştir. Bu uygunsuz evlenmeden, annesinden büyüklük ve lüks sevgisini tevarüs eden Pheidippides adında bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Strepsiades, atlara düşkün olan bu güzel oğlunun zevklerini tatmin etmek ve borçlarını ödemek için birçok borç para almağa mecbur olmuştur. Bugün kendisini iflâs etmek üzere ve hiç değilse vâdesi gelmiş faizleri ödemeyecek olursa alacaklılarının haciz tehdidi altında görmektedir. Şimdi

bu adam, evine komşu olan bir mektepten bahsolunduğunu işitmiştir. Burada Sokrates tilmizlerine zayıf muhakeme ile kuvvetli muhakemeyi, yani herhangi bir dâvayı kazanmak sanatını öğretmektedir. Borçlarını ödemeğe mecbur olmamanın çaresi işte bu! Strepsiades gidip Sokrates'i buluyor. Sokrates kendisine sanatını öğretmeğe çalışıyor; fakat ihtiyar anlamayacak ve bellemeyecek kadar kalın kafalı. Bunun için oğlunu kendi yerine Sokrates'e talebe olmaya razı ediyor. Pheidippides, çok parlak bir talebedir, kıymetli ilmi çarçabuk öğrenir ve o sayede babası alacaklılarını mükemmel bir surette başından savar. Fakat Strepsiades'in sevinci uzun sürmez. Pheidippides Üstadın derslerinden o kadar çok istifade etmiş, "zayıf muhakeme"yi evirip çevirmede o kadar meharet sahibi olmuştur ki, işi babasını döğmeğe hakkı olduğunu, icab ederse annesini de döğebileceğini aynı mantık katiliğiyle itiraz edilemiyecek bir şekilde isbat etmeğe kadar vardırır. Elde edilen neticeden tehevvüre kapılan Strepsiades mektebi ateşe vererek Sokrates'le tedrisatından intikam alır. Koruyu teşkil eden ve gidip Sokrates'ten tahsil görmesini tavsiye eden Bulutlar, Üstadın mütemevviç, mübhem ve ince fikirlerinin sembolüdür. Aristophanes'in Sokrates'e iftira etmiş olduğunda şüphe yoktur. Sokrates'in ne mektebi, ne de mûtad olarak ders verdiği bir yeri vardır. Belki tesadüfe göre sokakta önüne çıkanlarla, umumî olarak dışarıda, açık havada görüşürdü. Sokrates o kadar fakir olduğu halde, dinleyicilerinden hiçbir zaman para almış değildir; herkes onu dinleyebilir ve kendisiyle münakaşa edebilirdi. Sokrates ilim dağıtan mağrur bir muallim değildi; bilâkis cahil olduğunu iddia ederdi: "Bildiğimin hepsi, hiçbir şey bilmediğimdir" derdi. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, o ders vermiyor, kendisi bilgi edinmek ve muhataplarını düşündürmek

için başkalarına sualler soruyordu. Sokrates ne fizik âlimi, ne hendese mutahassısı, ne de astronom idi; onun tetkik mevzuu sadece insan ruhu, nefis marifeti ile fikirlerin cevheri (=essence) idi: fazilet, hakkaniyet, güzellik, dostluk, belâgat v.s. nin cevheri Nihayet. Sokrates Devletin ilâhlarına hürmet ediyor, onlar için kurban kesiyordu; millî müesseseler için o kadar hürmet, mütavaat ve gayret gösteriyordu ki, nihayet kendisini mazlûm haline getirdi: çünkü memleketinin kanunlarına hürmetsizlik göstermekten ise, haksız bir mahkûmiyetin kurbanı olarak ölmeyi tercih etti. Şu halde Sokrates'te sofistlerle müşterek olan ne vardı ki onlarla karıştırıldığı halde, buna karşı halk tarafından hiçbir itiraz sesi yükselmiyordu? Aristophanes neden sofistliğin ve tahrib edici nazariyelerin temsilcisi olarak başkalarına ve hele gerçekten sofistlere tercihen onu intihab etti? Yalnız Aristophanes değil de Kratinos, Eupolis, Diphilos gibi başka komedi muharrirleri de böyle yaptılar?

En mârûf sofistler için olduğu gibi Sokrates'in etrafına da onu dinlemek aşkı ile birçok gençler toplanıyordu. Şu halde Sokrates gerçekte, şakirtlerinin ortasında bir muallim halinde idi: bu gençler de Atina'nın en zengin ailelerine mensub olundukları için, Sokrates'in sofistler gibi tedrislerinden nakdî bir menfaat elde ettiğini zannetmek gayet tabiî bir şeydi.

Gene sofistler gibi Sokrates de muhakeme sahibi idi: eski tahsilin zamanı geçmiş olduğunu tekrarlıyordu; bütün görenekleri, bütün prensipleri, o zamana kadar düşünmeden, itiraz edilmeden kabûl edilmiş olan fikirleri fert muhakemesinin murakabesinden geçiriyordu. Protagoras'ta[7] faziletin talimi mümkün olmayacağını ispat etmesi gibi, bu halleriyle de paradoks taraftarı gibi görünüyordu. Eflâtun'un birçok yazılarında Sokrates, eskiden kalma fikirlerin zıddını

müdafaa etmekten hoşlanır hissini vermektedir. Bu da zayıf bir tezi kuvvetli kılmanın bir tarzı değil midir? Alkibiades ile Kritias gibi yükselme hırsı ile yanıp tutuşan ve sağlam ahlâktan ziyade hatiplikte muvaffakiyetler arzu eden gençler için bu oynak ve meharetli diyalektik, konuşmasının en cazibeli taraflarından biri oluyordu. Sokrates bir defa rationaliste yenileştirici ve diyalektikçi olarak tanındıktan sonra, felsefe ve sofistlikteki bütün yeni fikirleri onun sırtına yüklemek çok kolay, hattâ tabiî idi.

Aristophanes de işte bunu yapmıştır. Umumiyetle yenileştirme zihniyetini halk tabakasına gösterilecek bir komedide şahıslandırmak için Sokrates'i intihab etmesinin sebebi, bir defa onun Abdera'lı Protagoras, Leontion'lu Gorgias, Keos'lu Prodikes, Elis'li Hippias, Paros'lu Euenos gibi en meşhur sofistlerden farklı olması, bunların Atina'da muvakkat misafir olarak bulunmaları, Sokrates'in ise Atina'lı olup daimî surette Atina'da oturması, bu yüzden de, herkes onu hergün sokaklarda, umumî meydanlarda görebildiği için halk tarafından en çok tanınmasıdır. Sokrates'in mârûf bir insan olması, bir komedi şairini kedisini intihaba mecbur ediyordu denilebilir.

Bundan fazla olarak, Sokrates zavahiri ile, kıyafeti ile, tavır ve hareketleri ile gülünç düşüyordu: Orijinal, manyak bir insandı; üstü başı perişan, ayakları çıplak olarak sokaklarda dolaşıyor, karşısına ilk çıkan insanla gevezelik ediyor, münakaşa yapıyor, esnafa, zenaatçılara sualler soruyordu. Birdenbire durarak saatler boyunca derin bir tefekküre dalıp kaldığı görülürdü. Halk üzerinde bir deli, yahut gözüne hayaletler görünen bir adam tesirini yapmış olacaktı. Her zaman bulutlar içinde dolaşıyor gibi görünen bu garip adam, "Bulutlar" komedisinde sahneye çıkarılmak için yaratılmış gibiydi. Sokrates'in

dış görünüşü, Aristophanes'in intihabında büyük bir âmil olmuştur; soluk benizli, cılız, ağrılı sancılı, yarı ölmüş Khairephonu da Sokrates'in yanına katmış olması böyle bir sebebledir, belki Sokratesi'n mektebini bir nevi Trophonios mağarası[8], havasız ışıksız bir kulube yapmak fikrini şairimize telkin eden bu hal olmuştur.

Şimdi bu manyak adam, hakîm ünvanına hak iddia ediyordu, bu ünvanı kendisine, gûya Khairephon'un bu husustaki müracaatı üzerine, tanrı sözcüsü (= oracle) tevcih etmişti. Bu suretle kendisine verdiği isimden kuvvet bularak, hakimlikleriyle, malûmatlariyle en çok şöhret bulmuş Atina'lılara, feylesoflara, politika adamlarına, şairlere, hattâ sanatçılara gidip sualler soruyor, onlara hakimliklerinin ve malûmatlarının boşluğunu gösteriyor ve kendisinin hepsinden daha hakim olduğunu söylüyordu. Sokrates'in hattâ avam tabakası arasında birçok düşman sahibi olması şaşılacak bir şey midir? Sokrates'i gerçekten tanıyan ve takdir eden ancak her zaman düşüp kalktığı insanlardı; halk arasında tanınmış ve sevilmiş değildi. Onunla eğlenmekle, Aristophanes bir fikir cereyanı yaratmıyor, zaten yerleşmiş bir cereyanı takibetmiş oluyordu. Bu hususta biraz ileri gitmesinin, Sokrates'i sade gülünç olarak değil de maskara olarak tasvir etmesinin sebebi, bu tarzda eserlerin kaidelerine uymak, ortaya atacağı taze zaten taraftar olan avam tabakasının, eserini iyi karşılamasını emniyet altına almaktır.

Esasen Sokrates, Ksenophon'un *Ziyafet* adındaki eserinin şehadetine göre, komedilerdeki maskaralıklara karşı gayet derin bir istihkar izhar etmekte olduğundan, onu böyle gülünç bir halde göstermiş olmaktan şairimizin hiçbir eza duymamış olması lâzım gelir.

Aristophanes'in, Sokrates aleyhindeki hicviyyesini, mâzur göstermemekle beraber, izah eden vâkıalar işte bunlardır. Eseri daha iyi anlamak için kadîm komedinin, hususi şahıslara karşı bugün çirkin bir şekilde haysiyet kırıcı telâkki edilecek hücumlar yapılmasını kabûl ettiğini, fakat bunların halk üzerinde fiilî hiçbir tesir yapmadığını hatırlamak lâzımdır. Kleon aleyhinde şiddetli bir hicviyye olan *Atlılar*'ı çılgınca alkışlıyan halk, onu tevkir etmekte devam etti ve ordu kumandanı yaptı. Bu devirde Sokrates'in daha mesleğinin başlangıcında olduğunu, esasen hiçbir eser de yazmadığı için halk tarafından, hayatının sonlarında, bilhassa Platon ile Ksenophon'un eserlerinin neşrinden sonra tanındığı kadar tanınmadığını ve tanınması mümkün olmıyacağını düşünmek lâzımdır.

Bulutlar muvaffakiyet kazanmadı. Aristophanes, eserin elimizdeki *parabasis*'inde (*) bu muvaffakiyetsizliğin sebeplerini anlatır. Zeki insanlar olan ve alelâde zamanlarda mâkul davranan seyircileri, rakiplerinin kabasaba eserlerini kendi komedilerinin en iyisine tercih ettikleri için muaheze eder. Kendi komedisi ihtiyatkârlığı ve tamamiyle edebî meziyetleriyle tavsiyeye lâyıktır, edebî meziyetleri, rakiplerinin başvurdukları âdi ve harici vasıtaların zıddıdır: acayip teşhirler, müstehcen danslar, bayağı istihzalar, gülünç ve iğrenç şahıslar. Ameipsias'ın *Konnos* adındaki eseri hakkında hiçbir malûmatımız yoktur. Kratinos'un *Şişe* adındaki eserinin mevzuunu ise *Atlılar* komedisinin 400'üncü mısrası ile ilgili olarak Skholiast'ın yazdığı nottan biliyoruz. Kratinos bu piyesinde kendisini, bir şahıs olarak gösterilen Komedi-

(*) Eski Yunan komedyasında piyesi âdeta iki kısma bölen ve Şairin seyirciye hitabettiği kısım.

nin kocası olarak temsil etmişti; Komedi kocası aleyhinde, Sarhoşluk adındaki bir kadın yüzünden kendisini terkettiği için şikâyet eder. 187'inci parça karı kocanın sonunda barıştıklarını, fakat Komedi'nin, Kratinos tekrar eski iptilâsına düşmesin diye evde ne kadar içme kabı varsa hepsini kırdığını gösterir. Böyle bir mevzuun ne gibi güldürücü sahneleri ihtiva edeceği kolayca düşünülebilir. Kratinos'un bunları eserine bol bol koymuş olması ve bu kadar şahsi olan bir mevzûda eski zamanlardaki kariha genişliğini yeniden bulmuş olması muhtemeldir. Fakat acaba selim zevk hududunu ne nisbette aşıp bayağılığa düşmüştü, burasını tesbit edemeyiz. Yalnız Kratinos'un Komedi'si herhalde çok eğlenceli idi, muvaffakiyeti de bilhassa böyle çılgınca bir neşe vermesinden ileri gelmiş olmalıdır: daha fazla güldürdüğü için eserin en iyi olduğuna hükmedildi.

Sanat ve tertip bakımlarından, Aristophanes'in eseri, şüphesiz ki müellifin yaptığı medihlere lâyıktır; eserin neşeli olduğu muhakkaktır, fakat bu daha ziyade sâkin ve fasılalı bir neşedir: felsefe, kosmogoni vesaire nazariyeleri seyircilerden ancak güzide bir kısmını alâkalandıracak mahiyette idi. Eserin ahlâk bakımından o kadar yüksek olan esas parçası, haklı dâva ile haksız dâva arasındaki uzun münakaşa - bu gibi münakaşalar daima canlı, hareketli ve taşkınlıklarla dolu olduğu halde - seyircilerin pek büyük bir kısmınca biraz soğuk görünmüş olabilir.

Ertesi sene, 422'de Eşek Arıları adlı eserin parabasisinde, Bulutlar'ın muvaffakiyetsizliğe uğramasına şiddetle itiraz ediyor ve Korobaşına şu acı sözleri söyletiyor: "Bu memleketin fenalıklarını ortadan kaldırmak için böyle bir şair, böyle bir ahlâk tasfiyecisi bulmuş olan sizler, geçen sene kendisini terkettiniz, halbuki o en yeni fikirleri ekmişti, sizler ise iyice

anlayamadığınız için bunların yetişip serpilmesine mâni oldunuz. Bununla beraber ilâhlar şerefine mükerrer şarap serpmeler iman ile Dionysos'a yemin eder ki dünyada bu komedideki mısrâlar gibi mısrâlar işitilmemiştir. Onların kıymetini derhal takdir etmemiş olmanız sizin için ayıptır; şaire gelince, rakiplerinden daha ileri geçmiş olduğu halde ümidinin kırıldığını gördü ise de münevver kimseler nazarındaki itibarı asla azalmış değildir". Daha sonraları[9] eseri hakkında hüküm vermiş olanlarla, halkın Bulutlar için düşündüklerini değiştirmek istedi. Bu maksatla eserini yeniden müsabakaya arzetti. Bu defa da birincisinden daha az muvaffak oldu, ondan sonra da eserini bir daha oynatmadı. Tiyatro vekayinâmelerinin, Bulutlar'ın bu ikinci temsilinden hiç bir yerde bahsetmemeleri hayret edilecek bir şeydir. Bu sükûtun, katî olmamakla beraber, kabûl edilebilecek bir izah tarzı, arkhont'un bu defa eseri müsabakaya kabûl etmemiş olmasıdır. Van Leeuwen'in düşüncesine göre, Aristophanes'in eserini yeni bir müsabakaya arzetmekten maksadı, komedisini neşir ve müdafaa için bir gösteriş, bir bahaneden başka bir şey değildir.

Bu iddia kuvvetli sayılamaz. Bulutlar'ın ikinci yazılışında şairin halka yaptığı hitaplar, ancak gerçekten bir müsabaka için yazılmış olabilir. Aksi halde 520'inci ve ondan sonra gelen mısrâların mânası kalmaz; bu mısrâlar okuyuculara değil, seyircilere hitap ediyor. Edebi bakımdan, başka suretle alâkaya değer bir mesele de Bulutlar'ın ikinci metninde birinci metinde ne gibi farklar bulunduğunun bilinmesidir. IV'üncü Argument[10] başka bir tafsilât vermeden, sade Bulutlar'ın iki metni bulunduğunu kaydediyor. VII'nci Argument ise, hiç şüphesiz iki ayrı filolog tarafından yazılmıştır. Bunun birinci kısmında ikinci metnin kısmî bâzı değişikliklerle birincisinin aynı olduğu söylenir.

Aynı Argument'ın ikinci kısmına göre ise, şair ilk yazdığı metnin bütün kısımlarını tamamiyle yeniden elden geçirmiş, daha doğrusu düzelmiştir.

Piyesin şahıslarında ve tertibinde çıkarmalar ve değişiklikler yapılmıştır. Asıl Parabasis yerine başkası konulmuştur; diğer değişiklikler ise en ziyade Haklı Muhakeme ile Haksız Muhakeme arasındaki münakaşada, bir de komedinin sonunda Sokrates'in mektebinin yangınında yapılmıştır. İskenderiyenin iki âlim kütüphane müdürü Kallimakhos ile halefi Eratosthenes ancak bizim elimizdeki metni biliyor. (bu cihet şüphe görünmez, çünkü başka bir metin hakkında en küçük bir şey bilmiş olsalardı, bunu söylemekten geri kalmazlardı) ve bunlara göre ikinci metinde yapılan değişiklik, birinci metindeki Parabasis'in yerine bir ikincisinin konulmasına inhisar ediyordu.

Bulutlar'ın birinci metnini, Laerte'li Diogenes'in (İsadan sonra III'üncü asır) Aristophanes'in olduğu kaydiyle değil de, komedi şairlerinin Sokrates'e yaptıkları hücümlar münasebetiyle zikrettiği bazı mısrâlarda bulmak isteyenler olmuştur: epeyce değişiklerle Bulutlar'ın şimdiki metninde 412'inci ve ondan sonraki mısrâların kopyesi olan bu mısrâlar, bahsettiğimiz metnin bir naziresi (= pastiche), ve van Leewen'in gösterdiği gibi beceriksizce yapılmış bir naziredir.

Gene aynı fililogun kaydettiği ve bizim metnimizde mevcut olmıyan iki mısraya da fazla ehemmiyet vermemelidir: Alman filologlarından Dindorf ile başka müellifler bu iki mısrâın Aristophanes'in olmayıp Teleklidesi'n olduğunu kabûl etmişlerdir.

Photios (İsadan sonra IX uncu asır, Suidas (İsadan sonra X uncu yahut XIII üncü asır) tarafından yahut skholion'larda yanlış olarak Bulutlar'a ait

olduğu kaydedilen parçalar için van Leeuwen'in, Aristophanes'in eserlerine yazdığı mukaddimelerin (= prolegomeneler) XXVI-XXVIII incilerine müracaat edilmesini tavsiye ederiz.

Bundan anlaşılıyor ki Parabasis'in birinci kısmındakiden başka Bulutlar'da esaslı bir değişiklik yapılmadığı hakkında ciddî ve inanılabilecek bir vesika yoktur. Aristophanes'in kendi metnini tetkik edecek olursak ikinci Bulutlar'da (bir müsabakada oynanmış olsun yahut olmasın) başka değişiklik olmadığına kanaat hasıl ederiz. Bir defa 550'inci mısrâda Kleon'dan ölmüş olarak bahsedildiği halde, birkaç mısrâ sonra Parabasis'in epirrhema'sında Kleon'un hâlâ hayatta olarak gösterilmiş olması bunun bir delilidir. Eğer baştan başa yeniden yazmış olmak icab etseydiı, bu birbirine zıd olan iki parçanın telifi lâzım gelirdi. Bunların olduğu gibi bırakılmış olması, şairin VII inci Argument müelliflerinden birinin tabiriyle, komedisini tashih etmek şöyle dursun, bilâkis bir noktasını bile değiştirmek istemediğinin aşikâr bir delilidir. Yapılmış olması muhtemel tenkidlere karşı, şairin bazı tâvizlerde bulunması, piyesin bazı kısımlarını değiştirmesi, müellifin o kadar acı bir dille ve o kadar sert bir serbesti ile şikâyet ettiği hükmü tasvip etmek olmaz mı idi? Aristophanes eserini tasvib etmemek şöyle dursun, bilâkis "komedilerinin en iyisi" olduğunu ve kendisine ihanet etmiş olan seyircilere bu eserini yeniden tattırmak istediğini söylüyor. Şu sözlerde nasıl bir gurur, nasıl bir vekar seziliyor: "Fakat böyle de olsa, ben aranızdaki zeki insanlara ihanet etmeyeceğim!" Komedisinden bahsederken şöyle haykırıyor: "Eserim kendisine ve mısrâlarına güvenerek geldi"; sonra da ilâve ediyor: "Böyle bir şair olduğum halde, saçları uzun, mağrur kimseler gibi hareket etmiyorum". Bu gururlu sözler büyük Corne-

ille'in muarızlarına söylediği şu sözlere muadildir: "Ben değerimin ne olduğunu bilirim". Bu dil açıkça kusurlarını kabûl ederek tashih edilmiş bir komedi taktim eden müellifin kullanacağı dil midir? Bu dil, şairin Eşek Arıları'nda seyircilerine zevksizlikleri ve haksızlıkları için hitab ettiği zaman kullandığı dilin aynı değil midir? (Yukarıda nakledilen parça). Bu görüş zaten VI inci Argument'te Aristophanes'in komedisini ikinci bir defa temsil ettirmekten maksadı, eserin birinci temsilinde uğradığı muvaffakiyetsizlikten dolayı hitab etmek olduğu hakkındaki iddiaya da uygundur.

H.V.D.

BULUTLAR

BULUTLAR

Orkestranın[11] dip tarafında iki ev: bir yanda Strepsiades'in evi, bunda iki yatak görülür; öte yanda, Sokrates'in alçak kapısı kapalı küçük evi.

STREPSİADES. — Vay başıma! Vay başıma! Ey mutlak hâkim olan Zeus, bu geceler ne kadar uzun sürüyor! Bir türlü bitmiyor! Hiç gün doğmayacak mı? Halbuki ben horoz sesini işiteli çok zaman oldu. Kölelerim de horluyorlar! Eskiden böyle olmazdı. Ey Harb, sana bin bir sebep yüzünden lânet olsun. Kölelerim cezalandırmama bile müsaade edilmiyor[13]. İşte şu terbiyeli delikanlı da uyanmaz ama, beş kürkün içine yusyuvarlak sarılmış sarmalanmış yellenir. *(Tekrar yatar.)* Haydi bakalım, müsaade ederseniz, iyice sarılıp bürünüp horlayalım. Ama imkân mı var? Zavallı ben, uyutmuyorlar ki.. masraflar, at yemleri, borçlar beni yiyor, hep şu oğlumun yüzünden. Oğlum saçlarını uzatır, ata biner, araba atlarını sürer, rüyasında atlar görür; ben de ayın yirminci günleri geri getirdiğini gördükçe mahvoluyorum[14]. Çünki faizler işliyor. *(Kölelerinden birini uyandırır.)* Ulan, lâmbayı yak; git bana hesap defterimi getir de kimlere borcum var göreyim, faizlerin hesabını yapayım. *(Köle*

söylenileni yapar.) Haydi, bakalım ne kadar borcum var? Pasias'a on iki min, neden Pasias'a on iki min? Ondan niçin borç almıştım? ...Koppa'lı atı satın aldımdı ya, o zaman. Ah, zavallı ben, Koppa'lı atı alacağıma boynum kopaydı.

PHEİDİPPİDES, sayıklıyarak. — Philon, hile yapıyorsun, kendi çizginin dışına çıkma.

STREPSİADES. — İşte beni mahveden belâ. Uyurken bile rüyasında atlar görüyor.

PHEİDİPPİDES, daima sayıklıyarak. — Harb arabaları kaç devir yapacak?

STREPSİADES. — Sen bana, babana az mı devir yaptırdın. *(Tabletlerini tekrar eline alır.)* Bir bakalım kimden... ödünç aldım, şu Pasias'tan sonra? Bir küçük araba iskemlesi ile bir çift tekerlek için Amynias'a üç min.

PHEİDİPPİDES, daima sayıklıyarak. — Atı tozda yuvarlandır da sonra tavlaya çek[15].

STREPSİADES. — İyi ama, aslanım, beni sen yuvarladın... Mallarımdan uzağa. Bir defa ödemeğe mahkûm olduğum paralar var. Başkaları da faizler için teminat almakla tehdit ediyorlar.

PHEİDİPPİDES, uyanarak. — Kuzum baba, ne diye böyle insanın canını sıkarsın, hem de bütün gece dolaşıp durursun.

STREPSİADES. — Isırıyor... bir demarklı ısırıyor beni yatağımdan dışarı fırlatıyor.

PHEİDİPPİDES. — Hay allah, bırak da biraz uyuyayım. *(Tekrar uyur.)*

STREPSİADES. — Uyu bakalım, fakat bil ki bu borçların hepsi senin başına binecek. — Ah, beni annenle evlendirmek için aklımı başımdan alan o kılavuz kadın, keşke sürüne sürüne geberseydi! Sâkin, pislikten kokmuş bir halde, metrukiyet içinde uzanmış, arısı, koyunu, zeytin küsbesi bol bir köylü hayatı yaşıyordum. Durup dururken ben köylü, Megakles oğlu Megakles'in yeğenini, bir şehirli kızı, bir küçük hanımı, Kesyra[16] kılıklı bir çıtkırıldımı aldım. Düğün günü, sofrada, karımın yanında taze şarap, peynir süzeği, yapağı — bereket kokuyordum; karım da güzel kokular, safran, iç gıcıklayıcı öpüşler — masraf, oburluk, Aphrodite Kolias ve Genetyllis[17]. Hiç şüphesiz onun için tembeldi demiyeceğim; bilâkis bez dokuyordu; ben de bu mantoyu gösterip ona: "Kadın, çok geniş dokuyorsun" demek için bahane buluyordum[18]. *(Lâmba söner.)*

HİZMETÇİ. — Lâmbamızda yağ kalmadı.

STREPSİADES. — Felâket! Ne diye bu kadar çok yağ sarfeden lâmbayı yaktın? Buraya gel de seni döveyim.

HİZMETÇİ. — Ne diye beni döğeceksiniz?

STREPSİADES. — Çünkü lâmbaya kocaman bir fitil koymuşsun. *(Hizmetçi lâmba ile odaya döner.)* Sonra benim o mükemmel karımla benim işte şu oğlumuz dünyaya gelince; çocuğa konacak ad için kavga ettik Karım "hippos" 'lu bir ad istiyordu[19]. Ksanthippos, yahut Kharippos, yahut Kallipides gibi. Ben de büyük babasının adı sebebiyle Pheidonides koyalım diyordum[20]. İhtilâf uzun sürdü; nihayet çocuğa Pheidippides adını koymakta mutabık kaldık. Karım bu oğlanı nasıl da nazlandırıyordu: "Büyüyüp de Megakles gibi bir erguvan elbise giyinmiş, beldeye arabasını sürdüğün zaman..." diyordu. Ben de çocuğa: "Baban gibi sırtında bir keçi postu, keçilerini Phelleus dağından indirdiğin zaman" diyordum. Fakat oğlan benim sözlerimi katiyen dinlemek istemedi, mallarımın üstüne bir at yalazı[21] yaydı. Şimdi de bütün gece araya araya bir tek yol, ilâhî şekilde mükemmel bir küçük yol buldum. Onu bu yoldan gitmeğe razı edersem, kurtuldum. — Fakat önce uyandırayım. Mümkün olduğu kadar tatlı tatlı uyandırmak için ne yapmalı? Ne yapmalı? Pheidippides! Pheidippdes, yavrum!

PHEİDİPPİDES. — Ne var baba?

STREPSİADES. — Beni öp, sonra da sağ elini ver.

PHEİDİPPİDES. — İşte verdim. Ne var?

STREPSİADES. — Söyle bakayım, beni sever misin?

PHEİDİPPİDES. — Şuradaki atlar ilâhı Poseidon[22] hakkı için severim.

STREPSİADES. — Bana bu atlar ilâhının adını anma. Bütün felâketlerimin sebebi o, fakat, eğer beni candan gönülden seviyorsan, sana tavsiye edeceğim şeye razı ol.

PHEİDPPİDES. — Hangi tavsiyene razı olayım?

STREPSİADES. — Yaşayış tarzını bütün bütün, hem de çarçabuk değiştir, sonra git, sana tavsiye edeceğim şeyi öğren.

PHEİDİPPİDES. — Peki söyle. Ne emrediyorsun?

STREPSİADES. — Sözümü bir parça dinleyecek misin?

PHEİDİPPİDES. — Dionyos hakkı için dinlerim.

STREPSİADES. — Şu tarafa bir bak öyle ise. Şu küçük kapı ile şu küçük evi görüyor musun?

PHEİDİPPİDES. — Görüyorum. Rica ederim baba, bu da ne böyle.

STREPSİADES. — Hakîm insanların mektebi, "Tefekkür evi"[23]. Orada öyle insanlar

oturuyor ki, gökten bahsederken, bunun köz söndürme aleti olduğuna, bizim etrafımızda bulunduğuna, bizim de kömür olduğumuza insanı inandırırlar. Bu adamlar kendilerine para verdin mi, haklı haksız bütün dâvaları söz ile kazanmak çaresini sana öğretirler.

PHEİDİPPİDES. — Peki, kimmiş bunlar?

STREPSİADES. — Adlarını iyi bilmiyorum: Bunlar "mürakabeci-tefekkürcü" insanlar, faziletli adamlar.

PHEİDİPPİDES. — Püh! Çulsuzlar, biliyorum. Sen aralarında o sefil Sokrates'le Khairephon'un[23] da bulunduğu şu yüksekten atıp tutucuları, şu sapsarı benizlileri, şu pabuçsuz serserileri söylüyorsun, değil mi?

STREPSİADES. — A, a... sus. Çocukluk etme. Ama eğer babanın yiyecek ekmek bulmasını istiyorsan, onların aralarına gir, atçılığını da bırak.

PHEİDİPPİDES. — A! Leogoras'ın beslediği sülünleri de bana versen, Dionysos hakkı için olmaz.

STREPSİADES. — Yalvarırım sana, git. Sen ki benim için herkesten daha kıymetlisin, git, tahsil gör.

PHEİDİPPİDES. — Peki, ne öğreneyim?

STREPSİADES. — Söylediklerine göre, onlarda ayni zamanda iki muhakeme tarzı, hem kuvvetlisi, hem de zayıfı varmış. Bu muhakeme tarzlarından zayıfı, haksız dâvalar müdafaa edilirken galip geliyormuş. Onun için benim hatırımı sayar da bu muhakeme tarzını, haksızını öğrenecek olursan, senin yüzünden girdiğim borçlardan, hiçbir kimseye, tek mangır ödemem.

PHEİDİPPİDES. — Sözünü dinliyemiyeceğim. Çünkü, bitkin bir çehre ile atlıların yüzüne bakamam.

STREPSİADES. — Öyle ise benim kesemden yemek yemiyeceksiniz, ne sen, ne araba ne atın, ne de binek atın. Seni evimden kovacağım, sen de... kargalara gideceksin.

PHEİDİPPİDES. — Ama dayım Megakles beni atsız bırakmaz. Ben eve gidiyorum. Sana gelince... şu kadarcık olsun ehemmiyet vermem. *(Çıkar.)*

STREPSİADES. — Pekâlâ, ben de düştüm diye, şüphe yok ki, yerde kalacak değilim; ilâhlardan istimdat ettikten sonra, ben kendim tahsil yaparım, şimdi dosdoğru tefekkür evine giderim. *(Tereddüt eder.)* Ben hâfızası kalmamış, zihni durgun ihtiyar, öyle derinden derine muhakemelerin inceliklerini nasıl öğreneceğim? *(Karar vererek.)* Gitmeli. Şu kapıyı

çalacağıma, ne diye boş yere vakit geçiriyorum? *(Kapıyı çalar.)* Küçük! Küçük!

BİR TİLMİZ, içerden. — Kargalara gidin. Kim çalıyor kapıyı?

STREPSİADES. — Kikynna demos'undan Pheidon'un oğlu Strepsiades.

TİLMİZ. — Zeus hakkı için, sen ne terbiyesiz adamsın, hiç düşünmeden kapıyı böyle şiddetli şiddetli çaldın, tamamı tamamına bulunmuş bir fikri kaybettirdin.

STEPSİADES. — Kusuruma bakma. Ben uzak bir köyde otururum. Şu kaybolan şeyi söyle bana.

TİLMİZ. — Bunu tilmizlerden başkasına söylemek caiz değildir.

STREPSİADES. — Öyle ise korkmadan bana söyle. Çünkü beni görüyorsun ya, tilmiz olmak için tefekkür evine geldim.

TİLMİZ. — Sana söylerim. Ama bunları sır olarak saklamalı. Sokrates deminden Khairephon'a[24], bir pirenin ayaklarının kaç boyu uzunluğunca sıçrayabileceğini sormuştu; pire Khairephon'un kaşını ısırıp Sokrates'in başına sıçramıştı.

STREPSİADES. — Bunu nasıl ölçtü, acaba?

TİLMİZ. — Kimsenin aklına, hayaline gelmiyecek bir yol ile. Balmumu eritti; sonra pireyi tutarak iki ayağını balmumuna batırdı; pire soğuduğu zaman ayaklarında pers potinleri hasıl oldu. Sokrates bunları çıkarttı, işte bunlarla mesafeyi ölçtü.

STREPSİADES. — Hey ulu Zeus! Ne zekâ inceliği!

TİLMİZ. — Ya Sokrates'in başka bir zekâ eserini bilmiş olsan ne yapardın?

STREPSİADES. — Hangisini? yalvarırım, söyle şunu bana.

TİLMİZ. — Sphettos'lu Khairephon kendisine sivrisineklerin hortumlarından mı, yoksa kıçlarından mı vızladıkları fikrinde olduğunu sordu.

STREPSİADES. — Sokrates de sivrisinekler için ne dedi?

TİLMİZ. — Sivrisineğin bağırsağının dar olduğunu söyledi; bu kanal ince olduğundan hava içinden kuvvetle doğru kıçına kadar gidiyor; sonra kıçı bu darlığın arkasından genişliyerek yelin şiddetinden ses veriyor.

STREPSİADES. — Demek sivrisineğin kıçı bir borazan borusu. Bu keşfi yapanın ne mutlu başına![25] Sivrisineğin bağırsağını bu kadar iyi

bilen bir adam, bir suçla itham edilecek olsa, mahkûm olmaktan kolayca kurtulur.

TİLMİZ. — Geçenlerde bir kertenkele ona güzel bir fikrini kaybettirdi.

STREPSİADES. — Nasıl oldu bu, anlatsana!

TİLMİZ. — Geceleyin damın üstünde ayın hareketini, devirlerini tetkik ettiği sırada, ağzı açık havaya bakarken benekli bir kertenkele Sokrates'in üstüne... pisliğini salıvermez mi?

STREPSİADES. — Bayıldım! Sokrates'in üstüne pisliğini salıveren bir kertenkele.

TİLMİZ. — Daha dün akşam yiyecek bir şeyimiz yoktu.

STREPSİADES. — İyi. Size yiyecek bulmak için nasıl bir oyun düşündü?

TİLMİZ. — Sofranın üstüne ince bir tabaka kül yaydı. Küçük bir kebap şişini eğdi, pergel gibi kullanarak bize... idman yerinden aşırılan manto oyununu yaptı.

STREPSİADES. — O halde biz ne diye şu meşhur Thales'e[20] hayran olup duruyoruz? Aç, aç çabuk şu tefekkür inini. Bana da çarçabuk şu Sokrates'i göster. Tilmizi olmak için yanıp tutuşuyorum. Açsana şu kapıyı. Ey Herakles! Bu hayvanlar da nereden çıktı?

Kapı açılınca, içeride üstadın muhtelif murakabe vaziyetlerinde, benizleri soluk, bir deri bir kemik denecek kadar cılız tilmizleri görülür.

TİLMİZ. — Nedir seni hayrete düşüren? Neye benzetiyorsun onları?

STREPSİADES. — Pylos'ta alınan Spartalı esirlere. Ama ne diye böyle yere bakıp duruyorlar?

TİLMİZ. — Toprağın altında ne bulunduğunu arıyorlar.

STREPSİADES. — Herhalde soğan arıyorlardır. *(Tilmizlere hitab ederek.)* Bunun için zahmet çekmeyin; ben iri, güzel soğanların nerede olduğunu bilirim. Ya şu toprağa iyice eğilmiş olanlar ne yapıyorlar?

TİLMİZ. — Onlar ta Tartaros'un[27] dibine kadar Erebos'u[28] tetkik ediyorlar.

STREPSİADES. — O halde kıçları ne diye göğe bakıyor?

TİLMİZ. — Onlar da kendi hesaplarına astronomi öğreniyor. *(Kapının yanına kadar gelmiş olan tilmizlere.)* Siz içeri girsenize, üstad sizi burada görmesin.

STREPSİADES. — Biraz daha, biraz daha kalsınlar! Bana ait bir işi onlara açacağım.

TİLMİZ. — Evet ama, mektebin dışında, açık havada bundan fazla kalmaları mümkün değildir.

Tilmizler içeri girer.

STREPSİADES, birkaç şey göstererek. — İlâhlar aşkına, bunlar nedir? Söyle bana.

TİLMİZ. — Bu astronomi.

STREPSİADES, başka bir şey göstererek.

— Ya bu, nedir?

TİLMİZ. — Hendese.

STREPSİADES. — Neye yarar, bu?

TİLMİZ. — Toprağı ölçmeğe.

STREPSİADES. — Hani şu parça parça dağıttıkları toprağı ölçmeğe mi?

TİLMİZ. — Hayır, bütün toprağı ölçmeğe.

STREPSİADES. — Bu söylediğin güzel bir şey. Hem demokrasiye uygun, hem de faydalı bir fikir.

TİLMİZ. — İşte bütün yeryüzünün çevresi önünde. Görüyor musun? Burası Atina.

STREPSİADES. — Ne diyorsun? Hiç de inanmam! Muhakeme ile meşgul hâkimleri göremiyorum ki.

TİLMİZ. — Şunu bil ki bu bütün Atina topraklarını gösteriyor.

STREPSİADES. — Ya benim hemşehrilerim nerede, Kikynna'lılar?

TİLMİZ. — İşte şurada. Euboia'da gördüğün gibi, işte çok uzakta, uzunlamasına serilmiş.

STREPSİADES. — Biliyorum; biz orasını epeyce çektik çekiştirdik, Perikles'le biz. Peki Sparta nerede?

TİLMİZ. — Nerede mi? İşte şurada?

STREPSİADES. — Bize ne kadar yakın. Onu bizden çok uzak bir yere göndermenin çaresini düşünün.

TİLMİZ. — Bu yapılamaz ki.

STREPSİADES. — Öyle ise, Zeus hakkı için pişman olacaksınız. — Vay canına! Şu asılı sepette tüneyen de kim?

TİLMİZ. — O!

STREPSİADES. — O, kim?

TİLMİZ. — Sokrates.

STREPSİADES. — Hey Sokrates! — Hadi sen, şöyle yüksek sesle onu bana çağırıver.

TİLMİZ. — Ben çağıracağıma, sen kendin çağır; benim vaktim yok.

Sıvışır.

STREPSİADES. — Sokrates! Sokrates'çiğim!

SOKRATES. — Beni neden çağırıyorsun, "bir günlük mahlûk".

STREPSİADES. — Bir defa sen orada ne yapıyorsun, onu söyle. Yalvarırım sana.

SOKRATES. — Havalarda yürüyorum ve güneşi tetkik ediyorum.

STREPSİADES. — Demek ilâhlara yerden değil de, bir sepet içinde de olsa yukardan bakıyorsun.

SOKRATES. — Gerçekten de, ben eğer zekâmı asmasaydım ve ince tefekkürümü, tefekkürüm gibi ince olan hava ile mezcetmeseydim, gök işlerini halledemezdim. Eğer yüksek mıntakaları aşağıdan tetkik için yerde kalsaydım, hiçbir zaman bir şey keşfedemezdim; hayır, çünkü yer, tefekkürün usaresini zorla kendine çeker. Tıpkı terede olduğu gibi.

STREPSİADES. — Ne diyorsun? Tefekkür usareyi tereye mi çeker? Ne olur Sokrates'çiğim; yanıma in de öğrenmeğe geldiğim şeyleri bana öğret.

SOKRATES. — Ne maksatla geldin, bakalım.

STREPSİADES. — Söz söylemeyi öğrenmek istiyorum. Faizlerle, söz anlamaz alacaklılar yüzünden yağmaya uğradım; malım, mülküm rehinde.

SOKRATES. — İyi ama, farkında olmadan nasıl borca girdin?

STREPSİADES. — Bir hastalık, müthiş kemirici bir hastalık, at hastalığı beni bitirdi. Sen bana iki muhakeme tarzından birisini, hiçbir şeyi geri vermeme usulünü öğret; ne kadar ücret istersen vereceğim, ilâhlar üzerine yemin ederim.

SOKRATES. — İlâhlar mı? Onlar üzerine mi yemin edeceksin? Bir defa senin ilâhlar dediğin akçe bizde geçmez.

STREPSİADES. — Peki, siz neye yemin edersiniz? Bizans'ta yaptıkları gibi demir paralara mı?

SOKRATES. — İlâhî şeyleri iyice öğrenmek, bunların hakikatte ne olduğunu bilmek ister misin?

STREPSİADES. — Zeus hakkı için evet, eğer imkân varsa.

SOKRATES. — Bizim ilâhlarımız olan Bulutlarla tanışmak, onlarla konuşmak ister misin?

STREPSİADES. — Elbette.

SOKRATES. — Öyle ise şu mukaddes yatağa otur.

STREPSİADES. — İşte oturdum.

SOKRATES. — Şimdi şu tacı giy.

STREPSİADES. — Taç niçin? Ah! Sokrates! Beni yeni bir Thamas[29] yapıp kurban etmeyin.

SOKRATES. — Hayır; fakat bize intisab edenlere böyle yaparız.

STREPSİADES. — Sonra bunlardan ben ne kazanmış olacağım?

SOKRATES. — Söz ebesi olacaksın, dilli düdük olacaksın, malın gözü olacaksın. Ama kımıldama.

STREPSİADES. — Zeus hakkı için beni aldatamazsın: Böyle pudralandıktan sonra ince un olurum[30].

Buradan sonra koroya kadar olan kısımı tomturaklı bir eda ile inşat edilecektir.

SOKRATES. — İhtiyarın masivadan el çekip duaya kulak vermesi lâzımdır. Yeri fezada asılı tutan ulu Rab, sonsuz Hava, parlak Esîr ve siz gök gürültüsü ile yıldırımı taşıyan Bulutlar, ey ulu ilâhlar, kalkın, havaların üstünden tefekkürcüye görünün, ey hanımlar.

STREPSİADES. — Şimdi değil, biraz durun! *(Mantosundan kendisine bir kukulete yapar.)* Islanmamak için şunu başıma geçireyim. Bir deri külâh olsun giymeden çıktığını düşünüyorum da. Zavallı ben.

SOKRATES. — Gelsenize, pek mübarek Bulutlar, ister Olympos'un karla örtülü tepelerinde bulunun, ister babanız Okeanos'un bahçelerinde Nymphe'ler için mukaddes bir koro tertib edin, ister Nil'in ağzında ırmağın dalgalarını altın ibriklere doldurun, ister Meotis gölünde[31], ister karlı Mimas[32] kayasında olun, duamı dinleyin, takdimemi kabûl edin, mukaddes âyin usulleri size hoş görünsün.

Uzaktan gök gürültüleri arasında Bulutların korosu işitilir.

KORO. — *Hiçbir zaman kurumayan Bulutlar, kolayca hareket eden buğular, gözlere görünelim, gümbürtülü babamız Okeanos'dan ayrılarak, yüksek dağların saçlı tepelerine gidelim, oradan uzakta görünen tepelere, ekinlere iyice sulanmış yeryüzüne, suları şarıldayan*

ilâhî ırmaklara, derinden derine homurdayan denize bakalım; çünkü Esir'in gözü[33] *şuâlarının ihtişamı içinde yorulmadan parlar. Ama biz ölümsüz şekillerimizi peçeleyen yağmurlu sisi dağıtalım da uzaktan gören bir bakışla yeryüzünü seyredelim.*[34]

SOKRATES. — Ey çok mübarek Bulutlar, belli ki dâvetimi işittiniz. *(Sokrates'e)* Sen onların sesiyle birlikte mübarek gök gürültüsünü de işittin mi?

STREPSİADES. — Evet, hem de size tapıyorum, azametli ilâheler, gök gürültülerine ben de yellenme ile mukabele etmek isterim. *(Sokrates'e)* Korkudan öyle titretiyorlar ki beni. İlâhelerin müsaadesiyle hatta müsaadeleri olmasa bile hemen şu anda rahatlanmam lâzım.

SOKRATES. — Bildiğin şu değersiz komedi şairleri gibi alay etmesene, sen; kalbini dünya işlerinden boşalt; çünkü, kocaman bir alay ilâhe şarkı çağırarak ilerliyor.

KORO, daha aktörlere görünmemiştir. — Yağmura gebe bâkireler, kahramanların memleketi, Kekrops'un[35] *güzel yurdu olan, tarif edilemez din âyinlerinin yapıldığı, kendilerine sırlar ayân edilmiş olanları kabûl etmek için bir mâbedin mukaddes âyinlerle açıldığı, gök iâhilerine takdimeler verildiği Pallas'ın*[36] *muh-*

teşem iline doğru gidelim; orada yüce damlı mâbedlerle heykeller yükselir, bahtiyarların çok mukaddes alayları, İlâhlar şerefine güzel taçlar takılmış kurbanlar kesilmesi, her mevsimde ziyafetler verilmesi orada olur; ilkbahar oraya Bromios[37] şenliğini, ahenkli koroların zevkini, fülütlerin ağır titreyişini getirir.

STREPSİADES. — Zeus aşkına, sana yalvarırım, Sokrates, bu muhteşem şarkıyı bize bize dinleten kadınlar kim? Sakın hortlaklar olmasın?

SOKRATES. — Katiyen; onlar semavî Bulutlar, işsiz gücsüzlerin büyük ilâheleridir: bize bilgileri, münazara ilmini, idraki, tesirli ve bol konuşmayı, akılları hayrete düşürmek ve zihinleri çelmek hünerlerini verirler.

STREPSİADES. — Demek onun için seslerini işittikten sonra ruhum yükselmeye başladı, daha şimdiden ince fikirler bulmak, duman hakkında gevezelik etmek, vecizeye karşı bir vecize ortaya atmak, bir delile başka bir delille mukabele etmek arzusuna kapıldı. Bunun için, eğer mümkünse, kendilerini iyice görmek istiyorum.

SOKRATES. — Öyle ise şuraya, Parnes tarafına bak[33]; onların ağır ağır indiklerini görmeye başladım; işte onlar.

STREPSİADES. — Hani nerdeler? göster.

SOKRATES. — Çukurluklarla, ormanların sık yerlerinden geçip, yamaçtan kalabalık olarak ilerliyorlar. İşte.

STREPSİADES. — Bu nasıl şey? Ben görmüyorum onları.

SOKRATES. — Giriş kapısının yanında.

STREPSİADES. — Şimdi böyle, hayal meyal görebiliyorum, onları.

Bulutlar, tüllere bürünmüş kadınlar şeklinde orkestraya girerler.

SOKRATES. — Şimdi, eğer gözlerinde kabak iriliğinde çapak yoksa, onları gördüğüne şüphe yok.

STREPSİADES. — Evet, Zeus hakkı için, onları görüyorum. Ey çok mübarek ilâheler!... Şimdi gökyüzünün her yanını kaplıyorlar.

SOKRATES. — Evet ama, onların ilâhe olduğunu bilmiyordun, ilâhe olduklarına da inanmıyordun.

STREPSİADES. — Zeus hakkı için, inanmıyordum. Ben onları sis, çiğ, buğu zannediyordum.

SOKRATES. — Çünkü, Zeus hakkı için onların bir sürü sofisti, Thurion[39] kâhinlerini, artistleri, hekimleri, yüzükleriyle tırnaklariyle meşgul uzun saçlı avâreleri, dairevî korolar

için mısrâ düzenleri, hava âlemine dair martaval uyduranları, işsiz gücsüzleri, hiçbir iş görmedikleri halde, şiirlerinde onları terennüm ettikleri için beslediklerini bilmiyorsun.

SRTEPSİADES. — Demek bunun için şiirlerinde

Çakıp geçen şimşekli
Islak Bulutlar'ın gürültülü savletini...
Yüz başlı Typhon'nun[40] dimdik olmuş saçlarını...

Fırtınaların gazepli nefesini..

bir de

Bulutların havada uçuşlarını...

Havalarda yüzen eğri gagalı kuşları...
Nemli Bulutlardan düşen sağanakları..

terennüm ediyorlar, bunlara mükâfa olarak da
Besili ve lezzetli kefal dilimlerini

ve

Ardıç kuşlarının hafif etlerini.

atıştırıyorlar.

SOKRATES. — Onların sayesinde, şüphesiz. Doğru değil mi?

STREPSİADES. — Söylesene bana, bunlar sahiden bulutsa, ne diye fâni kadınlara benziyor. Gökyüzündeki bulutlar böyle değil ki.

SOKRATES. — Nasılmış bakalım?

STREPSİADES. — İyice bilmiyorum. Muhakkak olan bir şey var, onlar atılmış iri yün parçalarına benziyor, kadınlara değil, Zeus hakkı için, ama şu kadarcık olsun kadınlara benzemiyor. Bunların burunları var.

SOKRATES. — Öyle ise soracaklarıma cevap ver.

STREPSİADES. — Ne öğrenmek istiyorsan çabuk, söyle.

SOKRATES. — Havaya bakarken, Kentau'a[41], parsa, kurda, boğaya benzer bir bulut gördüğün oldu mu?

STREPSİADES. — Zeus hakkı için oldu.. Peki ama, bundan ne çıkar?

SOKRATES. — Bulutlar ne isterlerse olurlar. Uzun saçlı bir kimse, hani Ksenophantos'un oğlu[42] gibi bir hayvan gördüler mi, onun o delice hevesiyle eğlenmek için hemen Kentaur kılığına girerler.

STREPSİADE. — Bir millet malı hırsızı, bir Simon[43] görünce ne yaparlar?

SOKRATES. — Onun mahiyetini göstermek için kurt olurlar.

STREPSİADES. — Demek bunun için dün akşam kalkanını atan Kleonymos'u görünce, bu sicilli korkağın karşısında dişi geyik şekline girdiler.

SOKRATES. — Şimdi de Kleisthnes'i[44] gördükleri için, gördüm a, birdenbire kadın oldular.

STERPSİADES. — Şu halde selâm, ey ilâheler; şimdi de, eğer başka bir kimse için yapmış iseniz, göklerin bütün genişliğince bana sesinizi işittirin ey dünyanın melekeleri.

KORO. — Selâm, ihtiyar, Musa'ların hoşuna gidecek sözlere devam etmeye çalışan eski zaman adamı; *(sokrates,e)* sen de en ince hezeyanların baş rahibi, ne istediğini bize söyle. Çünkü, biz bu günün yüce sofist'lerinden hiçbirine, Prodikos[45] müstesna, ehemmiyet vermeyiz; Prodikos'a hakimliği ve ilmi için; sana da sokaklardaki ihtişamlı yürüyüşün, şu tarafa bu tarafa bakınan, yalınayak gezmenle katlandığın zahmet, bize gösterdiğin güven ve insana hürmet telkin eden tavrın için.

STREPSİADES. — Ey yeryüzü, ne ses bu! Nekadar mukaddes, azametli, harikulâde.

SOKRATES. — Çünkü, bilir misin, yalnız onlar ilâhedir, geri kalanı lâf-u güzaf.

STREPSİADES. — İyi ama, yeryüzü aşkına söyle, Olympos'lu Zeus ilâh değil mi?

SOKRATES. — Kim bu Zeus? Saçma sözler yeter; Zeus diye bir şey yok bile.

STREPSİADES. — Ne diyorsun? Peki yağmuru kim dağdırıyor? Her şeyden önce bunu anlat bana.

SOKRATES. — Şüphesiz ki Bulutlar yağdırıyor; bunun böyle olduğunun katî delillerini söyliyeyim sana. Bulut olmadan Zeus'un yağmur yağdırdığını ne zaman gördün, ömründe? Bulutlar olmadan açık, berrak bir havada yağmur yağdırsa idi ya!

STREPSİADES. — Apollon hakkı için öyle; konuştuğumuz mesele için iyi bir delil getirdin. Ben de bugüne kadar Zeus bir kalburdan işiyor zannederdim... Peki gök gürültüsünü kim yıpıyor, söyle, şu beni tirtir titreten gök gürültüsünü.

SOKRATES. — Yuvarlanırken gürleyen bulutlar.

STREPSİADES. — Ne suretle? Sen ki her şeye dil uzatabiliyorsun.

SOKRATES. — İçlerine çok su dolunca harekete mecbur kalan bulutlar, yağmur yüklü oldukları için, pek tabiî aşağıya sarkarlar; sonra birbirlerine şiddetle çarparak gürültü ile çatlarlar.

STREPSİADES. — Fakat, onları Zeus'tan başka kim harekete mecbur ediyor?

SOKRATES. — Katiyen Zeus değil; onları harekete getiren bir esir kasırgası.

STEREPSİADES. — Bir kasırga mı? Benim bildiğim şeyler, bunlar: Zeus'un var olmayıp, onun yerine kasırganın hâkim olduğunu ben bilmiyordum. Ama çatırdama ile gök gürültüsü hakkında bana bir şey öğretmedin daha.

SOKRATES. — Söylediğimi işitmedin mi? Su ile dolu bulutlar birbirinin üzerine düşüp, ağırlıkları yüzünden bu çatırdamayı hâsıl ediyorlar, diyorum.

STREPSİADES. — Hadi sen de, buna inanmak olur mu?

SOKRATES. — Kendinden misal getirerek bunu sana öğreteyim. Panathenaia[46] şenliklerinde tıka basa yedikten sonra, önce birtakım bozukluklar, sonra birden uzun uzun çatırdamalar duyduğun hiç olmadı mı?

STREPSİADES. — Apollon hakkı için, oldu. Bozukluklar içinde olan karnımın çılgınlıklar yaptığını hissederim: yediklerim gök gürlemesi gibi müthiş bir gürültü patırdı yapar; önce hafiften pappaks, pappaks; sonra, daha şiddetli, parappaks; şey... ettiğim zaman da, tıpkı Bulutlar gibi, Parapappaks.

SOKRATES. — Düşün bir kere; küçük, minimini bir karınla sen ne gürültüler çıkarıyorsun! Hudutsuz olan şu Hava'nın daha büyük gürültüler yapması tabiî değil mi?

STREPSİADES. — Demek bunun için "bronte" ile "porde[47]" kelimeleri bile birbirine benziyor. Ama, öte yandan parlak ateşli yıldırım nerden geliyor? Bunu bana öğret, bir de bize çarptığı zaman, bir kısmımızı yakıyor da, bir kısmımıza ise hafiften dokunup sağ bırakıyor; çünkü yıldırımı yemininden dönenlere saldırtan, şüphesiz ki Zeus'tur.

SOKRATES. — Sen ne ahmak şeysin, Kronos'[48]un yaşına yakın yaşın var, çılgın adam, Zeus yemininden dönenleri çarpıyor da, Simon'la Kleonymos'u, bir de Theoros'u neden çarpmıyor. Halbuki bunlar yemininden dönmüş insanlar. Ama kendi mâbedine, sonra "Atina burnu" Sunio'a[49], daha sonra da mağrur meşelere çarpıyor... Ne tuhaf fikirlerin var? Çünkü nihayet meşe de yemininden dönmüş değil ya.

STREPSİADES. — Bilmem ama, bana öyle geliyor ki güzel söylüyorsun. Şu halde yıldırım nedir, bakalım?

SOKRATES. — Kuru bir rüzgâr bulutlara doğru yükselip içlerine girince, içerden onları bir kursak gibi şişirir, sonra tabiî patlatır, tazyik tesiri altında, şiddetle kurtulur, gürültülü şiddeti ile de kendisi tutuşur.

STREPSİADES. — Elbette öyle olur, bir gün Drasia bayramında ayni şey başıma geldi.

Bir kurban işkembesini ev halkı için ızgarada kızartıyordum; işkembeyi yarmayı unutmamış mıyım; şişmeye başladı, sonra birdenbire çatladı, içindeki pisliği gözlerimin içine fırlattı, yüzümü de yaktı.

KOROBAŞI. — Ey bizden, büyük hikmeti öğrenmek istiyen adam, eğer hafizan varsa, eğer tefekkürü seviyorsan, ruhunda sabır varsa; ayakta durmaktan da, yürümekten de yorulmazsan, fazla öfkelenmeden soğuğa dayanmayı bilirsen, öğleyin yemek yemeye pek o kadar aldırış etmezsen, idman yerlerinden ve sair saçma şeylerden el çekersen, zeki bir adama yakıştığı gibi işte, nasihatte ve dil münakaşalarında üstün gelmeyi iyiliğin en yükseği sayarsan Atana'lılarla Yunanlılar arasında ne kadar bahtiyar olacaksın.

STREPSİADES, Sokrates'e. — Haydi bakalım, canı pek, uykuya düşman bir gayret sahibi, mahrumiyetlere alışık, akşam yemeklerinde bir salata ile iktifa eden bir midesi olmaktan yana hiç tasa etme, korkma, bu gibi şeylerde ben örs gibiyim.

SOKRATES. — Şu halde bundan sonra bizim ilâhlarımızdan başka hiçbir ilâh kabul etmemeğe, işte şu Boşluk, Bulutlar, bir de Dil, yalnız bu üçünü kabul etmeğe razı oluyor musun?

STREPSİADES. — Ötekiler karşıma çıksalar bile, onlarla katiyen konuşmıyacağım, onlar için ne kurban keseceğim, ne şarap serpeceğim, ne de buhur yakacağım.

KOROBAŞI. — Şimdi bizden ne beklediğini söyle, emniyetle konuş. Çünkü, eğer bize karşı hürmet ve tekrim ile hareket edersen, beceriklilik göstermeye çalışırsan, istediğine nail olmaktan geri kalmazsın.

STREPSİADES. — Ey ilâheler, sizden şu küçük lûtfu istiyorum: ben sadece belâgatte bütün Yunanlılardan yüz stad[50] ileride olayım.
KOROBAŞI. — Pekâlâ, bizim tarafımızdan istediklerin olacak: şimdiden sonra, halkın karşısında fikirlerini senden daha çok kabul ettiren bir kimse olmıyacak.

STREPSİADES. — Bana ciddi fikirler ortaya atmaktan bahsedilmesin: benim istediğim bu değil, ben sade hakkı kendimden yana çevirmek, alacaklılarımın ellerinden kurtulmak istiyorum.

KOROBAŞI. — Dilediğin olacak, çünkü arzuların mütevazı şeyler. Haydi bizimkilere kendini itimatla teslim et.

STREPTİADES. — Size itimat ettiğim için bunu yapacağım. Çünkü Coppa'lı atlarla, beni mahveden evlenmem yüzünden, zaruret beni sıkıştırıyor. *(Tomturaklı bir selâsetle.)* Şimdi artık beni ne isterlerse yapsınlar, şu bedenimi

onlara teslim ediyorum, döğsünler, aç susuz bıraksınlar, kirletsinler, dondursunlar, derimi yüzüp tulum yapsınlar, elverir ki borçlarımdan kurtulayım, elâlemin içinde gözüpek, güzel konuşur, atılgan, hayâsız, edepsiz, yalan devşirici, lâf ebesi, dâva kılavuzu, kanun direği[51], çalpara, tilki, baştan aşağı düzen, kayış gibi eğrilir bükülür, alaycı, kaygan[52], palavracı, öğendire ile delik deşik olmuş öküz derisi, habis, kurnaz, hırçın, kıç yalayan[53]. Yoldan geçerken beni bu sözlerle selâmlıyacaklarsa, efendilerim bana canlarının istediğini yapsınlar, hattâ isterlerse, Demeter[54] hakkı için, beni sucuk yapıp tefekkürcülere ikram etsinler.

KOROBAŞI, STREPSİADES'E — Bizim adamın Cüretsiz olmayan bir iradesi, azimli bir yüreği var. Şunu bilki benden bunları öğrendiği zaman faniler arasında şerefin göklere kadar yükselecek.

STREPSİADES. — Ne olacak, bana?

KOROBAŞI. — Benimle, dünyanın en gıpta edilecek hayatını süreceksin.

STREPSİADES, şevk içinde. — Ben bunları görecek miyim, acaba?

KOROBAŞI. — O derecede ki, seninle yüz yüze konuşabilmek, senin zihnini meşgul etmeğe lâyık, birçok talentlik[55] ihtilâflar ve dosyalar hakkında seninle görüşmek için bir

sürü halk durmadan kapını saracak, bu işler için sana danışmaya gelecek. *(Sokrates'e.)* Haydi, ihtiyara öğretmek istediğin şeylerden bir ders vermeye başla, zekâsını yokla, muhakemesini tecrübe et.

SOKRATES. — Gel bakalım, bana mizacını bildir ki, onun ne olduğunu bilip, bu hususta sana karşı hemen yeni makinalar kurayım.

STREPSİADES. — O da nesi? Bana hücuma mı kalkacaksın, ilâhlar aşkına?

SOKRATES. — Hayır; sana yalınız birkaç kısa sual soracağım. Hafızan var mıdır?

STREPSİADES. — Zeus hakkı için, işine göre: birinin bana borcu varsa, bunu gayet iyi hatırlarım; ama benim birine borcum olursa, ne yazık ki, fazlasiyle unutkan olurum.

SOKRATES. — Öğrenmek meselesinde hususi kaabiliyetlerin vardir, şüphesiz?

SOKRATES. — Konuşmak işinde hayır; ama hile yapmakta evet.

SOKRATES. — Öyle ise nasıl öğreneceksin?

STREPSİADES. — Merak etme, her şey yolunda gider.

SOKRATES. — Şu halde önüne semavî işler hususunda hikmetli bir fikir önüne attığım zaman, onu hemen kapmaya çalış[56].

STREPSİADES. — Bu nasıl iş! İlim öğrenmek için köpekler gibi mi yapacağım?

SOKRATES, kendikendine. — Ne cahil herif, bu! Yabanî! *(Yüksek sesle.)* Senin biraz dayak yemeğe ihtiyacın var. Söyle bakalım, seni döğecek olursalar ne yaparsın?

STREPSİADES. — Dayağı yerim; sonra biraz bekleyip şahitler bulurum; daha sonra da, aradan biraz zaman geçince, mahkemeye giderim.

SOKRATES. — Haydi bakalım mantonu bırak[57].

STREPSİADES. — Bir kötülük mü yaptım?

SOKRATES. — Yapmadın. Elbisesini çıkardıktan sonra içeri girmek âdettir.

STREPSİADES. — Ama ben, evi aramak için içeri girmiyorum ki.

SOKRATES. — Çıkart şunu. Gevezelik yeter.

STREPSİADES mantosunu çıkartarak. — Bana şunu söyle: eğer tahsilde gayret gösterir, çalışırsam tilmizlerin hangisine benzeyeceğim?

SOKRATES. — Bünye bakımından Khairephon'dan hiç farkın olmayacak.

STREPSİADES. — Ah! Felâket! Can çekişir hale geleceğim.

SOKRATES. — Çene çaldığın kâfi! Öyle yapacağına, arkamdan şuraya gelmekte acelet et! Haydi, daha çabuk.

STREPSİADES. — Önce elime bir ballı çörek ver, zira, sanki Trophonios'un mağrasına[58] iniyormuşum gibi korkuyorum.

SOKRATES. — İlerle! Kapının önünde ne diye böyle tereddüd ediyorsun?

KOROBAŞI. — Git ve cesaretin yüzünden bahtiyar ol. Bu kadar ilerlemiş bir yaşta zihnini yeni fikirlerle süslemek, felsefede meleke sahibi olmak isteyen adamın talihi açık olsun.

Seyirciler, size hakikati açıkça söyleyeceğim, beni yetiştiren Dionysos şahidim olsun. Sizleri aklı başında seyirciler, bu piyesi de komedilerimin en iyisi saydığım için, o kadar emek verdiğim bu eseri sizlere yeniden tattırmak istedim. Böyle işe galip geleyim ve kudretli diye şöhret bulayım. Halbuki ben, kaba rakiplerim tarafından, haksız yere mağlub edilerek mücadeleden çekildim. İşte uğurunda o kadar emek çektiğim siz meziyetli kimselere sitemim budur. Lâkin böyle iken de, içinizden aklı başında olanlarınıza, hiç bir zaman ben, bilerek ihanet etmeyeceğim. Çünki burada kendilerine eser dinletmek bir zevk olan insan-

ların, benim *Faziletli*'m ile *Sefih*'imi[59] güzel bir surette karşıladıkları ve henüz evlenmemiş bir kız olduğum için çocuk doğurmama müsaade edilmediğinden evlâdımı terk ettiğim günden beri onu başka bir genç kadın yanına aldı, siz de onu ulüvvücenabınızla beslediniz, büyüttünüz, işte o günden beri sizin lûtufkârlığınız hakkında büyük bir itimad besliyorum. Onun için şimdi, eski zamanlardaki Elektra gibi, bu komedi de o zamanki kadar münevver seyircilerle karşılaşıp karşılaşmıyacağını görmeğe geldi: ilk bakışta kardeşi Orestes'in saçlarını tanıyacak. Bakın nasıl da temiz bir hali tavrı var: bir defa üstüne, çocukları güldürmek için, kırmızı ucu sallanan kalın bir deri parçası dikmeden karşınıza çıkıyor; ne kellerle alay ediyor, ne de Kordax[60] dansı yapıyor; bu komedide, bir taraftan mısrâlarını söylerken, bir taraftan da kaba şakalar yapmak için yakınındakini değnekle döğen ihtiyarlar görülmüyor; bu komedi, ne sahneye meşalelerle atılıyor, ne de "iou, iou" diye bağırıyor, kendine ve mısrâlarına güvenerek huzurunuza çıkıyor. Ben de böyle bir şair olduğum için saçları uzun bir mağrur gibi davranmıyorum, aynı mevzuu iki üç defa karşınıza getirerek sizi aldatmağa kalkışmıyorum; size her zaman, sanatımın mahsulü, yeni hayal eserleri getiriyorum. Bunlar birbirine hiç benzemez, hepsi de birer icat eseridir; ben ki,

mutlak kudret sahibi olduğu zaman, Kleon'u bağrından vurdum, fakat bir defa yere serilince onu ayaklarımın altında çiğnemeye tenezzül etmedim. Rakiplerim Hyperbolos'u[61] yakaladıklarından beri, durup dinlenmeden bu zavallı ile annesine çullanıyorlar. İlk önce Eupolis, sahneye Marikas'ını sürükledi, değersiz adam bu eserinde, bizim Atlılar'ımızı âdi bir surette alt üst etmiş, içerisine Kordax dansı için Phrynikhos tarafından çok zaman evvel yaratılmış bir şahıs, deniz canavarının yemek istediği ihtiyar bir sarhoş kadın ilâve etmişti. Ondan sonra sıra Hermippos'a geldi, Typerbolos aleyhinde piyes yazdı; o zamandan beri başkaları, benim yılan balıkları hakkındaki teşbihimi aşırarak hepsi birden Hyperbolos'a yükleniyorlar. Bunun için onların piyeslerine gülenler, benimkilerden hoşlanmasın; fakat ben size zevk veriyorsam, buluşlarımdan hoşlanıyorsanız, bundan sonra gelecek olan zamanlarda akıllı, uslu insanlar olarak anılacaksınız.

BİRİNCİ YARIM KORO. — İlk önce göklerin hükümdarı, ilâhların kralı, ulu Zeus'u koromuza niyaz ediyorum; üç çatal asânın ve yeryüzünün sahibi ve vahşi denizi yerinden oynatan kudretli tanrıyı niyaz ediyorum; kâinatın hayatını idame eden yüce ünlü babamız, çok ulu Esir'i de; kıvılcımlar saçan şuâlariyle yeryüzünü saran, İlâhlar ve fâniler arasında

büyük ilâh olan, yarış atları sürücüsünü de niyaz ediyorum.

Çok münevver seyirciler, buraya dikkat edin. Sizin tarafınızdan gücendirilmiş olduğumuz için yüzünüze karşı sitem ediyoruz. Biz beldeye, bütün ilâhlardan daha çok hizmet ediyoruz, halbuki ilâhlar için de kurban kesmediğiniz, şarap serpmediğiniz yalnız biz varız, sizi koruyan biz. Akılsız ve lüzumsuzca bir asker sevkiyatı yapıldığı zaman gök gürlemesi oluyoruz, yahut ince yağmur halinde iniyoruz. Sonra ilâhların düşmanı, Paflagonyalı tabak (= debbağ, sepici) sizin tarafınızdan ordu kumandanı intihap edileceği zaman kaşlarımızı çattık ve müthiş surette çabaladık:

Ve şimşekler içinden yıldırım gürledi[62].

Ay yolundan ayrıldı, güneş çarçabuk fitilini kısarak, Kléon intihap edilecek olursa, sizin için parlamaktan imtinâ etti[63]. Çünkü söylediklerine göre, kötü kararlar bu beldeye has olan işlerdendir. Lâkin işlediğiniz bütün suçları ilâhlarınız sizin hayrınıza çevirir. Bugün de yanlışlığınızı faydalı bir hale getirmenin çaresini size öğretmek bizim için kolay olacaktır: martı Kleon'u ahlâksızlık ve hırsızlıktan mahkûm edip boynuna zincir lâle takarsanız, iş eskiden olduğu gibi beldenin hayrına çevrilir.

İKİNCİ YARIM KORO. — Delos ilâhı, yüksek doruklu kayasını işgal eden Phoibos efendimiz, sen de Ephesos'ta altından yapılmış evi olan ve Lydia kızları tarafından debdebe içinde hürmet gören çok bahtiyar Diana: ve sen, beldenin himaye kalkanını kullanan Athena; bir de Parnassos kayasını işgal edip Delphoi'li Bakkhaların[64] *içinde meşaleler arasından parlayan asîl sima, neşe dostu, Dionysos, benim yanımda ol.*

Buraya gelmek için yola çıkmaya hazır olduğumuz zaman, Ay bize rastlayarak Atinalılar'la müttefiklerine selâm götürmeye bizi memur etti, sonra size sözle değil, aydınlık vermek suretiyle hizmet eden kendisine karşı hürmetsizce davrandığınız için kızgın olduğunu söyledi. Bir defa her ay size, en az bir dırahmi tasarruf temin ediyor, o derecede ki akşam sokağa çıkarken kölenize: meşale satın alma, öyle güzel bir ay ışığı var ki, diyorsunuz. Ay, size başka iyilikler de yaptığını söylüyor; fakat siz günleri yanlış hesaplıyorsunuz, alt üst ediyorsunuz[65], o halde ki ilâhlar bir yemekten mahrum kalıp günlerin hesabınca yapılacak bayrama rastlamadan evlerine döndükleri zaman, kendisini tehdit ediyorlarmış. Sonra kurban kesilecek günlerde suçlulara işkence yapıyor, karar veriyorsunuz. Çok defa biz ilâhlar Memnon ile Sarpedon[66] için matem alâmeti olarak oruç tuttuğumuz günlerde, siz-

ler şarap serpme âyini yapıyorsunuz, gülüyorsunuz. İşte bunun için bu sene kur'a ile *hieromnemon*[67] seçilen Hyperbolos, biz ilâhlar tarafından tacından mahrum edildi. Bundan sonra günlerini Ay'a göre kullanmak lâzım geldiğini daha iyi bilecektir.

SOKRATES, evinden dışarı çıkarak. — Hayır, Nefes'e, Khaos'a[68] ve Hava'ya yemin ederim ki, ömrümde bu kadar kaba, bu kadar kabiliyetsiz, bu kadar beceriksiz, bu kadar unutkan bir adam görmedim. Kendisine öğretilen en küçük şeyleri, daha öğrenmeden unutuyor. Ama, onu yine dışarıya, açık havaya çağıracağım. Strepsiades nerede? Pırtı yatağınla dışarı çık.

STREPSİADES. — Ama tahta kuruları müsaade etmiyor, götüremem.

SOKRATES. — Kes sesini. Yatağını şuraya koy da dikkat et.

STREPSİADES. — İşte oldu.

SOKRATES. — Anlıyalım bakalım, sana hiç öğretmedikleri şeylerden ilk önce hangisini öğrenmek istiyorsun. Ölçüleri mi[69], nazmı mı yoksa usulleri mi?

STREPSİADES. — Ölçüleri. Çünkü, geçen gün uncu beni iki Khoiniks aldattı.

SOKRATES. — Sana onu sormuyorum. Sence en güzel ölçü hangisi, üçlü ölçü mü, yoksa dörtlüsü mü?

STREPSİADES. — Bence yarım hekteus'un üstüne ölçek olamaz.

SOKRATES. — Mâna çıkacak bir şey söylemiyorsun, be adam.

STREPSİADES. — Öyle ise, dörtlü ölçek yarım hekteus eder diye benimle bahse girsene.

SOKRATES. — Kargalar alsın seni! Ne kaba herifsin, ne kalın kafalısın! A! Usulleri çarçabuk öğrenecek bir hale geleceksin.

STREPSİADES. — Ekmeğimi kazanmakta usuller ne işime yarayacak benim?

SOKRATES. — Bir defa bir toplantıda bulunduğun zaman hangisi enoplios[70] usulü, hangisi daktye usulü olduğunu anlıyacağın için, herkesin üzerinde iyi bir tesir yaparsın.

STREPSİADES. — Yani parmak usulü mü? Zeus hakkı için ben bunu bilirim.

SOKRATES. — Öyle ise söyle bakalım. *(İşaret parmağını göstererek.)* Bu parmaktan başka hangi parmak vardır?

STREPSİADES. — Eskiden, ben daha çocukken *(orta parmağımı göstererek.)* Bunu kullanırdım.[71]

SOKRATES. — Sen hem kaba bir adamsın, hem de ahmaksın.

STREPSİADES. — Adamcağızım, ben bunların hiç birini öğrenmek istemiyorum da ondan.

SOKRATES. — Öyle ise ne öğrenmek istiyorsun?

STREPSİADES. — Şu öteki şeyi, şu ötekini, en haksız muhakemeyi.

SOKRATES. — Fakat bundan önce öğrenilecek başka şeyler var: dört ayaklı hayvanlardan hangilerinin müzekker olduğu.[72]

STREPSİADES. — İyi ama, bunları öğrenmeme ne lüzum var?

SOKRATES. — Zeus hakkı için, zararı yok ama *(yatağı göstererek)* sen şunun üstüne uzanıp...

STREPSİADES. — Ne yapacağım?

SOKRATES. — İşlerini düşünerek bir çare bulmaya çalış.

STREPSİADES. — Hayır rica ederim, bari yatağa uzanmamayım. Ama eğer lâzımsa, bırak da toprağın üstüne yatıp bu işleri derinden derine düşüneyim.

SOKRATES. — Başka türlü yapmak mümkün değil.

STREPSİADES. — Ne talihsiz başım varmış! *(Yatar.)* Tahta kuruları bugün benden öyle intikâm alacaklar ki! *(Sokrates yanından ayrılır.)*

KORO, STREPSİADES'E. — *Şimdi düşün, derin derin tetkik et, aklını iyice başına toplayarak zihnini her tarafa çevir. Eğer bir çıkmaza girersen, zihninden çabuk başka bir fikre atla; kalbe ferahlık veren uyku gözünden uzak olsun.*

STREPSİADES. — Ay! Ay! Ay!

KORO. — Ne oluyorsun? Neren ağrıyor?

STREPSİADES. — Zavallı ben, ölüyorum. Yataktan beni ısırmak için kaynaşarak... Korinthos'lular[73] çıkıyor, yanlarımı yiyip yutuyorlar; canımı çekip çıkartıyorlar; taşaklarımı kopartıyorlar: kıçımı kazıyorlar, öldürecekler beni.

SOKRATES. — Canını bu kadar üzme.

STREPSİADES. — Çaresi var mı? Mallarım berbad olmuş, rengim berbad olmuş, hayatım berbad olmuş, kunduralarım berbad olmuş, bir de belâ üstüne belâ olarak şarkı ile nöbet tutarsam[74], hemen kendim de mahvoldum demektir.

Bir sükût.

SOKRATES. — Hey baksana! Ne yapıyorsun? Düşünmüyor musun?

STREPSİADES. — Ben mi? Poseidon hakkı için, düşünüyorum.

SOKRATES. — Peki, ne düşündün?

STREPSİADES. — Acaba tahta kuruları benim yemedik bir tarafımı bırakacaklar mı diye düşündüm.

SOKRATES. — Sen sefalet içinde gebereceksin.

STREPSİADES. — Ama babacan, ben demindenberi geberdim, zaten.

KOROBAŞI. — İş gevşeklik göstermemekte, sarılıp örtünmededir. Çünkü alacaklılarının paralarını içetmek için bir fikir, kurnazca bir oyun bulmak lâzım.

STREPSİADES. — Vay başıma! Benim üstüme kim bir engerek derisi örtecek de ben ondan alacaklarımın paralarını inkâr edebilecek bir fikir çıkartacağım[75] ?

SOKRATES, yeniden gelerek. — Dur bakalım hele, bir göreyim şu adam ne yapıyor? Hey, uyuyor musun?

STREPSİADES. — Apollon hakkı için, hayır, uyumuyorum.

SOKRATES. — Bir şey yakalayabildin mi?

STREPSİADES. — Hayır, Zeus hakkı için, katiyen hayır.

SOKRATES. — Hiç bir şey yakalayamadın mı?

STREPSİADES. — Hiç bir şey... Yalnız sağ elimle kamışımı yakaladım.

SOKRATES. — Sen çarçabuk örtünüp düşünsene!

STREPSİADES. — Neyi düşüneyim, Sokrates? Bunu bana sen söyleyeceksin.

SOKRATES. — Sen ilk önce ne istediğini bul da, bana söyle.

STREPSİADES. — Ne istediğimi bin kere işittin: mesele faiz, bir de kimseye parasını vermemenin çaresi.

SOKRATES. — Haydi öyle ise, örtün, düşünceni ince ince parçalara ayırıp, tafsilatı ile ve derinden derine işleri düşün, kaidelere göre ayırarak tetkik etmiştir.

STREPSİADES, tahtakuruları kendisini ısırmıştır. — Ah! Vay başıma gelenler!

SOKRATES. — Rahat dur; bir fikirde güçlüğe uğrarsan, onu bırakıp geç; sonra onu yeniden muhakemene tâbi tutarak, işi silk sars, iyice ölç biç.

STREPSİADES. — Sevgili Sokrates'ciğim!

SOKRATES. — Ne var, ihtiyar?

STREPSİADES. — Beni faizlerden kurtaracak bir fikir buldum.

SOKRATES. — Anlat.

STREPSİADES. — Bana bak...

SOKRATES. — Ne var?

STREPSİADES. — Tesalyalı[76] bir büyücü kadın satın alsam, geceleyin ayı aşağı indirtip, bir ayna gibi, yuvarlak bir kılıfın içine kapatsam, ondan sonra da sımsıkı muhafaza etsem?

SOKRATES. — Bunun sana ne faydası olur?

STREPSİADES. — Ne faydası mı olur? Artık ay hiç bir taraftan doğmaz olunca ben de faizleri ödemem[77].

SOKRATES. — Sebebi?

STREPSİADES. — Sebebi şu ki, borç paralar her ay için alınır.

SOKRATES. — Çok iyi. Ama ben sana parlak bir fikir teklif edeceğim. Aleyhinde beş talant'lık dâva açsalar bunu iptal ettirmek için ne yaparsın?

STREPSİADES. — Bilmem; düşünmek lâzım.

SOKRATES. — Fikrini daima kendi üstüne sarma, zihnin havada hızını alsın, ayağına bağlı bir iple elde tutulan bir mayıs böceği gibi.

STREPSİADES. — Dâvayı iptal için bir çare buldum; çok mahirane bir çare, sen de tasdik edeceksin.

SOKRATES. — Hangi çare?

STREPSİADES. — Eczacılarda o taşı sen de görmüş olacaksın, şu güzel, yarı şeffaf taş, hani onunla ateş yakarlar?

SOKRATES. — Billur mu demek istiyorsun?

STREPSİADES. — Evet. Söyle bakalım, benim fikrimi nasıl buluyorsun, zabıt kâtibi dâvayı yazdığı zaman bu taşı alsam, işte böyle biraz uzakta durup dâvanın metnini güneşte eritsem[78] ?

SOKRATES. — Kharit'ler[79] hakkı için, çok parlak.

STREPSİADES. — Oh! Beş talentlik bir dâvayı iptal ettirdiğime öyle memnunum ki!

SOKRATES. — Hadi bakalım, şunu da bir yakalayıver!

STREPSİADES. — Neyi?

SOKRATES. — Alâkalı olduğun bir dâvada, şahit olmadığı için dâvayı kaybetmen lâzım gelse, mahkûm olmaktan nasıl kurtulursun?

STREPSİADES. — Ondan daha kolay bir şey olmaz.

SOKRATES. — Söyle bakalım.

STREPSİADES. — Söyleyim de gör. Mahkemede benim dâvama sıra gelmeden, görülecek tek bir dâva kalınca, koşa koşa gider, kendimi asarım.

SOKRATES. — Mâna çıkacak gibi bir şey söylemiyorsun.

STREPSİADES. — Söylüyorum, çünkü ben ölünce kimse beni dâva etmez.

SOKRATES. — Saçmalıyorsun. Çek arabanı, artık sana bir şey öğretmem.

STREPSİADES. — Sebebi ne? *(Yalvararak.)* İlâhlar aşkına, Sokrates!

SOKRATES. — Ama öğrendiklerini hemen unutuyorsun. Meselâ sana ilk öğretilen şey nedir, söyle.

STREPSİADES. — Dur bakalım, ilk şey ne idi?.. İlk şey ne idi?... Bilirsiniz ya, hani

şu içinde hamur yoğurulan şey? Vay başıma, ne idi o?

SOKRATES. — Kargalar alsın seni! Geberesin sen, kocamış kafalıların en unutganı, en budalası!

STREPSİADES. — Ah! Vay başıma gelenler! Ne zavallıyım ben, şimdi ne olacağım? Dilimi döndürmeyi öğrenmezsem mahvolurum. Haydi bakalım Bulutlar, bana işe yarayacak bir nasihat verin.

KOROBAŞI. — *Biz, ihtiyar, sana şu nasihatı veriyoruz, yetişkin bir oğlun varsa, kendi yerine öğrenmeye onu gönder.*

STREPSİADES. — Çok mükemmel bir oğlum var; ne yazık ki, öğrenmek istemiyor. Ne yapmalı?

KOROBAŞI. — Sen de buna katlanıyor musun?

STREPSİADES. — Çünkü, güçlü kuvvetli bir delikanlı, Kesyra[80] cinsinden şatafatlı bir kadın doğurdu onu. Ama gidip oğlumu bulacağım, eğer reddedecek olursa, onu evimden kovmama hiçbir şey mâni olamaz. *(Sokrates'e.)* Sen içeri gir de, biraz beni bekle.

Kendi evine girer.

KORO, Sokrates'e. — İlâhların arasından yalnız bizim sayemizde, hemen şimdi elde edeceğin birçok faydaları anlayabiliyor musun? Çünkü bizim adam, kendisine söyleyeceğin her şeyi yapmaya hazır, Sen de, adam kendinden geçmiş, gözle görünecek kadar taşmış bir halde iken, bunu bildiğin için elinden geldiği kadar kendisini yolabilirsin. Ama çabuk ol, çünkü böyle şeyler düşündüğünden başka bir şekle dönebilir.

Sokrates evine girer.

STREPSİADES, oğlunu önünde iterek. — Hayır, Sis hakkı için, katiyen artık burada kalmayacaksın. Git Megakles'in[81] direklerini ye.

PHEİDİPPİDES. — Vah biçare adam. Ne oluyorsun, baba? Olympos'lu Zeus hakkı için, senin aklın başında değil.

STREPSİADES. — Bakın, bakın, Zeus diyor! Senin yaşında bir insanın Zeus'a inanması ne aptallık!

PHEİDİPPİDES. — Ne diye böyle kıkır kıkır gülüyorsun, rica ederim?

STREPSİADES. — Senin, kafasının içi kokmuş şeylerle dolu bir toy delikanlı olduğunu düşünüyorum da, ondan. Zararı yok, yaklaş da, daha iyisini öğren; sana bir şey

söyleyeceğim, bunu öğrenince bir adam olacaksın. Ama bunu kimseye öğretmemeğe dikkat et.

PHEİDİPPİDES. — İşte yanına geldim, ne var?

STREPSİADES. — Demin Zeus'a yemin ettin.

PHEİDİPPİDES. — Evet.

STREPSİADES. — Bak, öğrenmenin ne kadar iyi bir şey olduğunu görüyor musun? Zeus yok. Pheidippides.

PHEİDİPPİDES. — Peki, kim var?

STREPSİADES. — Zeus'u kovduktan sonra, dünyaya Kasırga hâkim oldu.

PHEİDİPPİDES. — Haydi oradan! Amma da martaval.

STREPSİADES. — Bil ki bu böyledir.

PHEİDİPPİDES. — Kim söylüyor bunu?

STREPSİADE. — Melos'lu[82] Sokrates'le, pirelerin ayak izlerini tanıyan Khairephon.

PHEİDİPPİDES. — Demek senin deliliğin bu karasevdalılara inanacak hale geldi?

STREPSİADES. — Dilini tut da, akılları irfanları yerinde, tutumluluğu saçlarını kestir-

memek, yağ sürünmemek, yıkanmak için hamama gitmemek derecesine vardıran insanların aleyhinde konuşma; halbuki sen, sanki ben ölmüşüm gibi, benim malını temizlemekle meşgulsün. Hadi çabuk ol, benim yerime sen bir şeyler öğren.

PHEİDİPPİDES. — Bu adamlardan işe yarıyacak ne öğrenilir?

STREPSİADES. — Sahi mi? İnsanlarda ne kadar bilgi varsa, onlar öğrenilir. Sen kendinin ne kadar kara cahil, ne kadar yontulmamış olduğunu anlıyacaksın[83].

PHEİDİPPİDES. — Yazık! Babam aklını kaçırmış, ne yapmalı? Bunadığını ispat etmek için onu mahkemeye mi vereyim? Yoksa delirdiğini tabutçulara mı anlatayım? Sen bu Yeryüzü çocuklarından neler öğrendin?

STREPSİADES. — Birçok şeyler. Fakat yaşım ilerlemiş olduğu için öğrenmemle unutmam bir oluyordu.

PHEİDİPPİDES. — Peki, mantonu bunun için mi kaybettin?

STREPSİADES. — Kaybetmedim. Düşünmek için okuttum.

PHEİDİPPİDES. — Ya ayakkabılarını ne yaptın, sen ne akılsız şeysin?

STREPSİADES. — Perikles[84] gibi ben de onları "lüzumlu bir iş için"... kaybettim Ama, haydi bakalım, yürü. Babana itaat etmek için hatalar yapmış ol. Hatırlıyorum, eskiden sen altı yaşında olduğun zaman, daha yarım yamalak konuşurken, ben de sana itaat etmiştim. Atina halk mahkemesine âzâ olunca ilk kazandığım mangırı, Diasia bayramında sana küçük bir araba satın almak için sarfettim.

PHEİDİPPİDES, istemeye istemeye razı olarak. — Doğrusunu söyleyim, bir müddet sonra, bu yaptıklarına pişman olacaksın.

STREPSİADES. — Seni iknâ etmeme razı olmakla iyi bir şey yaptın. *(Çağırarak)* Buraya gel, buraya gel Sokrates, dışarı çık: kendisine rağmen iknâ ettiğim işte şu oğlumu sana getiriyorum.

SOKRATES. — Ama daha çocuk, hem de her gün havalarda asılmaya alışmış değil.

PHEİDİPPİDES. — Seni assalar, sen de alışırdın.

STREPSİADES, yavaş sesle oğluna. — Kargalar alsın seni! Üstada felâket mi temenni ediyorsun?

SOKRATES. — Bakın hele! "Seni assalar"; bu sözleri ağzını bir karış açarak, nasıl ahmakça söyledi! Bu delikanlı bir mahkûmiyet-

ten kurtulmak sanatını, celpname göndermeyi, hâkimleri yumuşatacak şekilde sesini yumuşatmayı nasıl öğrenecek? Hyperbolos'un bunu bir talant'a öğrendiğini düşünüyorum da!

STREPSİADES. — Merak etme, ona ders ver. Doğuştan istidatlıdır. Daha minimini iken, boyu şu kadarcık bile değildi, evimizde ev modelleri, gemiler, gönden küçük arabalar, nar kabuklarından mükemmel kurbağalar yapardı. Sen gayret et de iki muhakeme tarzını öğrensin: kuvvetlisini olduğu gibi, haksızı müdefaa ederken kuvvetlisini alteden zayıfını da, İkisi birden olmazsa herhalde, hiç olmazsa haksızını öğrensin.

SOKRATES. — Öğreneceğini doğrudan doğruya iki muhakeme tarzının kendilerinden öğrenecek. Ben gidiyorum.

STREPSİADES. — Her haklı olan şeyi reddedebilmesi için ne lâzımsa, onu öğretmeyi unutma.

Sokrates evine girer. Evden haklı muhakeme ile haksız muhakeme kavga ederek çıkarlar.

HAKLI MUHAKEME. — İleri gel! Sen ki o kadar cüretlisin, seyircilere kendini göster.

HAKSIZ MUHAKEME. — İstediğin yere git. Halkın karşısında konuşarak seni mahvetmek benim için daha kolay olur.

HAKLI MUHAKEME. — Beni mahvetmek mi? Sen kimsin?

HAKSIZ MUHAKEME. — Bir Muhakeme.

HAKLI MUHAKEME. — Evet, zayıf muhakeme.

HAKSIZ MUHAKEME. — Böyle olmam, kendisini çok kuvvetli farzeden seni mağlup etmeme mâni değil.

HAKLI MUHAKEME. — Hangi desise ile?

HAKSIZ MUHAKEME. — Uyduracağım yeni vecizelerle.

HAKLI MUHAKEME. — Bunlar, *(Seyircileri göstererek.)* şu akılsızlar sayesinde hakikaten epeyce bollaştı.

HAKSIZ MUHAKEME. — Onlar akılsız değil, akıllı insanlar.

HAKLI MUHAKEME. — Seni acınacak bir hale getirip öyle mahvedeceğim.

HAKSIZ MUHAKEME. — Ne yaparak beni mahvedeceksin, söylesene bana?

HAKLI MUHAKEME. — Haklı olan şeyi söyleyerek.

HAKSIZ MUHAKEME. — Her söylediğini cerhedip, seni sırt üstü yere devirirm. Hattâ

haklılık diye bir şey olduğunu bile inkâr ediyorum, ben.

HAKLI MUHAKEME. — Haklılık yok mu diyorsun?

HAKSIZ MUHAKEME. — Söyle bakalım, öyle ise, haklılık nerede var?

HAKLI MUHAKEME. — İlâhlarda.

HAKSIZ MUHAKEME. — Eğer bir haklılık vardı ise, Zeus babasını zincire vurdu da, neden mahvolmadı?

HAKLI MUHAKEME. — Ö'! Daha şimdiden midem bulanmaya başladı: bana bir leğen verin.

HAKSIZ MUHAKEME. — Sen ihtiyar bir budalasın, bir kaçıksın.

HAKLI MUHAKEME. — Sen de cinsi sapığın birisin, bir hayâsızsın.

HAKSIZ MUHAKEME. — Bu söylediklerin bana gül gibi geliyor!

HAKLI MUHAKEME. — Külhan beyi!

HAKSIZ MUHAKEME. — Başıma zambaklardan yapılmış çelenk takıyorsun.

HAKLI MUHAKEME. — Bir baba kaatili...

HAKSIZ MUHAKEME. — Farkına varmadan altın tozu serpiyorsun üzerime.

HAKLI MUHAKEME. — Eskiden olsa, sana altın değil kurşun verirdim.

HAKSIZ MUHAKEME. — Bu benim için ziynet.

HAKLI MUHAKEME. — Çok cüretlisin.

HAKSIZ MUHAKEME. — Sen de çok eski kafalısın.

HAKLI MUHAKEME. — Senin yüzünden hiçbir çocuk mektebe gitmek istemiyor. Atinalılar bir gün, zekâ yoksullarına, senin neler öğrettiklerini görecekler.

HAKSIZ MUHAKEME. — İnsanı utandıracak kadar yoksulluk içinde yaşıyorsun.

HAKLI MUHAKEME. — Sen de zenginleşiyorsun. Halbuki, eskiden kendini bir Mysialı Telephos[85] gibi gösterir, heybenden çıkardığın Pandeletos'kâri[86] vecizeleri kemire kemire dilenirdin.

HAKSIZ MUHAKEME. — Ah! Ne akıllılık...

HAKLI MUHAKEME. — Ah! Ne delilik...

HAKSIZ MUHAKEME. — Senin söylediğin gibi yapmak.

HAKLI MUHAKEME. — Senin yaptığın, bir de seni besleyen beldenin ki. Gençlerin ahlâkını bozan herif!

HAKSIZ MUHAKEME. — Sen Kronos[87]'-un, bu delikanlıya ders vermeyeceksin.

HAKLI MUHAKEME. — Mahvolmaması, gevezelik idmanından başka şeyler de yapması lâzımsa, ders vereceğim.

HAKSIZ MUHAKEME, Pheidippides'e. — Buraya gel, bırak onu, hezeyanlarını savursun dursun.

HAKLI MUHAKEME. — Ona dokunacak olursan, vay haline.

KOROBAŞI, döğüşmelerine mâni olmak için aralarına girerek. — Çekişme, döğüşme yeter; şimdi gösterin bakalım *(Haklı muhakemeye hitap ederek)* sen, eski zaman gençlerine ne dersler verirdin, *(Haksız muhakemeye)*, sen de yeni terbiyeyi. Sizi karşılıklı dinledikten sonra, gideceği mektebi kendisi intihab etsin.

HAKLI MUHAKEME. — Benim de yapmak istediğim bu.

HAKSIZ MUHAKEME. — Ben de bunu istiyorum.

KOROBAŞI. — İlk önce kim konuşacak?

HAKSIZ MUHAKEME. — O konuşsun, ben razıyım. Sonra, o konuşunca, oklar gibi yağdıracağım küçük cümleler ve yeni fikirlerle[88] onu kımıldayamayacak hale getireceğim; on-

dan sonra da tek kelime söyleyecek olursa, bütün yüzü ile gözlerini eşek arıları sokmuş gibi, vecizelerim onu mahvedecek.

KORO. — Şimdi, her ikisi de muhakemelerinin, vecize haline getirilmiş fikirlerinin son derece ustalıklı olduğuna güvenerek, hangisinin daha iyi söz söylediğini bize gösterecekler; çünkü, dostlarımızın, yolunda nihaî bir cidale giriştikleri hikmet için burada katî bir imtihan zamanı gelmiştir.

KOROBAŞI, Haklı Muhakemeye. — Haydi, sen ki bizden öncekilere o kadar güzel ahlâklar verdin, hoşuna giden sesi duyur, ve kendinin ne olduğunu bize bildir.

HAKLI MUHAKEME. — Öyle ise adalete imân ederek gelişip serpildiğim zamanda ve itidalin makbûl olduğu devirlerde, eski terbiyenin ne olduğunu söyleyeceğim. Bir defa çocuğun tek bir söz söylememesi lâzımdı; sonra bir mahalle çocuklarının sokakta, elekten geçen un gibi sıkı bir kar yağsa bile, mantosuz olarak ve sıkışık sıralarla musiki hocasına gitmek için sokaktan geçtikleri görülürdü. Orada çocuklar, bacakları ayrılmış olarak dururlarken, kendilerine her şeyden önce babalarından kalmış makam üzerinden:

"Ey Pallas, beldelerin korkunç tahripçisi"

yahut:

"Uzaklara giden bir ses."

şarkısını öğretirlerdi. İçlerinden birisi maskaralık ederse, yahut bugün moda olan Phrynis[80] tarzında, yapılması çok güç, bir ses değiştirmesi yapacak olursa, Musa'ları yok etmek istediği için bir güzel dayak yerdi. Jimnastik hocasında çocuklar, yere oturunca, dışardakilere ayıp bir şey göstermemek için, kalçalarını uztamaya mecburdurlar; sonra yerlerinden kalkınca, kumu düzeltmek, âşıklarına erkekliklerinden bir iz bırakmamak lâzımdı. Hiçbir çocuk göbeğinin altına yağ sürünmezdi, bunun için âzâlarının üstünde, ayvalarda olduğu gibi, körpe ve yumuşak bir tüy biterdi. Hiçbir çocuk, gözlerinde hayasızca bakışlarla ve sesine yumuşaklık vererek aşkının yanına yaklaşmazdı. Yemeklerde yaban turpu yemek, yahut daha yaşlı kimselerden rezne (= râziyane), yahut su kerevizi aşırmak, boğazına düşkün olmak, boğazından acayip sesler çıkararak gülmek, yahut bacak bacak üstüne atmak câiz değildi.

HAKSIZ MUHAKEME. — Evet, Diopolia kokan, ağustos böceği, Kedeides ve Bouphonia[80] kokan köhne şeyler.

HAKLI MUHAKEME. — Öyle ama, Marathon'da muhabere edenler, benim terbiye usu-

lüm sayesinde bu köhne şeylerle yetiştiler. Halbuki sen bu günkü muhariplere, daha küçük yaşta iken manto giymeyi öğretiyorsun; Panathenaia şenliklerinde bazı muharipler görüyorum ki, dans etmeye mecbur oldukları zaman Tritogeneia'ya[91] hürmet etmeden, kalkanlarını tenasül uzuvlarının önünde tutuyorlar. *(Pheidippides'e)* Onun için genç delikanlı, tam bir itimad ile beni, kuvvetli muhakemeyi seç Agora'dan nefret etmeyi, umumi hamamlara gitmekten kaçınmayı, ayıp şeyler karşısında yüzün kızarmayı, seninle alay edecek olurlarsa ateş püskürmeyi; ihtiyarlar sana yaklaşınca, yerinden kalkmayı; annene babana karşı kabalık etmemeyi; senin ziynetin olan hayâ duygusunu kirletecek, hiçbir ayıp iş yapmamayı; ağzı açık bakıp dururken, hem küçük bir kahbeden başıma bir ayva yememek[92] hem de temiz adını kötüye çıkarmamak için bir dansözün evine gitmemeyi; babana hiçbir zaman karşılık vermemeyi, onu ihtiyar bunak[93] diye çağırıp yaşını ve bir civciv gibi beslenip büyütüldüğün zamanı babanın başına kakmaktan çekinmeyi öğrenirsin.

HAKSIZ MUHAKEME. — Onun sözüne inanırsan, küçük delikanlı, Dionysos hakkı için Hippokratesi'n yavru domuzlarına[94] benzersin, sana "anasının sevgilisi"[95] adını takarlar.

HAKLI MUHAKEME. — Şurası muhakkak ki bir çiçek gibi parlak, ter-ü taze olursun, bugün yapıldığı gibi, agora'da insanın başına iş açacak, ipe sapa gelmez gevezelikler sarfedeceğine, yahut tezvirden, inkârdan, düzenden ibaret bir küçük iş için çabalayıp duracağına, vaktini gymnas[96] 'larda geçireceksin. Akademeia'ya[97] inip, mukaddes zeytin ağaçlarının altında, başına sazdan hafif bir çelenk, çınar karaağaçla fısıldaşırken, kendi yaşında bir arkadaşla, bahar mevsiminden istifade ederek saparna, endişesizlik ve çiçekleri dökülmüş akkavak gibi güzel kokarak gezineceksin. *(daha canlı.)* Bu söylediklerimi yaparsan ve zihnini buna verirsen, her zaman göğüsün sağlam, benzin parlak, omuzların geniş, dilin kısa, kalçan iri, kamışın küçük olur. Fakat günün âdetlerine uyarsan, bir defa benzin soluk, omuzların dar, göğüsün sıkışık, dilin uzun, kalçan ince, kamışın büyük, karar teklifin uzun[98] olur; takdir hissin her aybı sana fazilet, her fazileti de ayıp diye gösterir, fazla olarak da, Antimakhos'un[99] iğrenç iptilâsı ile kirlenecektir.

KORO. — *Ey sen ki, o kadar şerefli, güzel ve yüksek bir hikmetle meşgulsün, sözlerinde ne hoş bir fazilet çiçeği var. Şu halde atalarımızın zamanında yaşayanlar, ne kadar bahtiyarmışlar! (Haksız muhakemeye). Bunun için ey sen ki, başkalarınınkinden inceliğiyle ayrı-*

lan bir sanat sahibisin, sana yeni şeyler söylemek düşer, çünkü rakibin kendisini çok takdir ettirdi.

KOROBAŞI. — Öyle görünüyor ki, bu rakibe galip gelmek, herkese gülünç olmamak istersen, ona karşı kuvvetli muhakemeler yürütmen lâzım gelecek.

HAKSIZ MUHAKEME. — Gerçekten de onun iddialarını, zıd vecizelerle alt üst etmek için sabrım kalmadığından, uzun zamandanberi nefes alamaz hale gelmiştim. Çünkü, ben zayıf muhakeme, tefekkürcüler arasında böyle anılmamın asıl sebebi, kanunlara ve hakkaniyete karşı söz söylemeyi ilk defa aklına getirenin ben olmamdır. Bu sanat, on bin stater'den[100] fazla eder. *(Pheidippides'e)* Onun itimat ettiği terbiye usulünü, bak, nasıl red-dü cerhedeceğim. Bir defa o, senin sıcak su ile yıkanmana müsaade etmeyeceğini söyledi. *(Haklı muhakemeye.)* Baksana bana sen! Sıcak hanımları hangi esasa dayanarak tenkid ediyorsun?

HAKLI MUHAKEME. — Çünkü, sıcak su ile yıkanmak, insanı gevşek yapan fena bir şeydir.

HAKSIZ MUHAKEME. — Dur, çünkü bunun söyler söylemez seni sımsıkı kollarımın arasına aldım, elimden kurtulamazsın, bana

cevap ver: Zeus'un çocukları arasında, en yürekli olanı sence hangisiydi, söyle, hem en çok işler göreni kimdi?

HAKLI MUHAKEME. — Bence Herakles'in üstüne insan olmaz.

HAKSIZ MUHAKEME. — Sen, nerede gördün, soğuk bir Herakles hamamını? Ondan daha erkek kimse var mı?

HAKLI MUHAKEME. — İşte, işte, idman yerleri boş olduğu halde, bizim küçük delikanlıların günlerini durmadan gevezelikle geçirdikleri hamamların dolu olmasının büyük sebebi!

HAKSIZ MUHAKEME. — Sonra, Agora'da kaldıkları için onları ayıplıyorsun; ben de onları tasvib ediyorum. Çünkü bunda bir fenalık olsa idi, ne Homeras, ne Nestoru[101], ne de hakimlerinden hiçbiri Agora hatibi olurdu. Bu adama göre gençlerin, meşgul olmamaları lâzım gelen hatipliğe geçiyorum; ben bunun aksini iddia ediyorum. Öte yandan itidalin onlar için bir vazife olduğunu söylüyor. Hatiplikle uğraşmamak, bir de itidal, iki büyük fenalıktır. Çünki, itidalden kime hayır geldiğini gördün, sen? Söyle, sözümü cerhet.

HAKLI MUHAKEME. — Birçok kimselere. Mesela Peleus[102], itidali yüzünden palasını kazandı.

HAKSIZ MUHAKEME. — Pala mı dedin? Güzel bir menfaata konmuş, zavallı! Lâmbacı, Hyperbolos, faziletsizliği sayesinde birçok talant kazandı ama, Zeus hakkı için pala kazanmadı.

HAKLI MUHAKEME. — Evet, Pelesu'un Thetis'le evlenmesi de itidali sayesinde oldu.

HAKSIZ MUHAKEME. — Ama Thetis de onu çarçabuk bırakıverdi. Çünkü, geceleyin onun yanında yorganların altında bulunmak, ne ateşli bir gece geçirmek oluyordu, ne de eğlence. Halbuki kadınlar hırpalanmak ister. Ama sen Kronos kadar ihtiyar, kadidi çıkmış bir beygirsin. *(Pheidippides'e)* Onun için küçük delikanlı, itidalde neler olduğunu, ne zevklerden, genç oğlanlardan kadınlardan, Kottab[103] 'lardan, güzel yemeklerden, içkilerden, neşeli güllüşmelerden mahrum kalacağını düşün. Pekâlâ, bunların hepsinden mahrum kalınca, hayatını sence ne değeri olacak? Geçelim. Tabiatın zaruretlerine geliyorum. Bazı kabahatler işledin, sevdin, birkaç zina yaptın, yaparken seni yakaladılar. İşte mahvoldun; çünkü söz söylemek kudretin yok. Fakat benim yanımda olursan sıçra, gül, hiçbir şeyi ayıp sayma. Zina ederken mi yakalandın, hocaya cevap verirsin, kötü bir şey yapmadığını söylersin. Sonra da bunu Zeus'un üstüne at: o da şaka, kadınlara mağlup oldu dersin. Nasıl

olur da, sen alelâde bir fâni, bir ilâhtan daha kuvvetli olursun?

HAKLI MUHAKEME. — Bu da nesi? Senin sözüne itaat edip kıçına bir yaban turpu sokturur, kıçındaki kılları kızgın külle yaktırırsa, bir "geniş dipli" olmadığını isbat etmek için de birkaç vecizesi bulunacak mı?

HAKSIZ MUHAKEME. — Ya "geniş dipli" olursa, kendisine ne zarar gelecek?

HAKLI MUHAKEME. — Daha iyisi, onun başına bundan daha kötü ne gelebileceğini sen söyle?

HAKSIZ MUHAKEME. — Bu işte seni mağlup edersem, ne diyeceksin?

Daha canlı.

HAKLI MUHAKEME. — Susacağım. Başka ne yapılır.

HAKSIZ MUHAKEME. — Öyle ise cevap ver bana: synegor'ları nereden bulurlar?

HAKLI MUHAKEME. — "Geniş dipli" 'ler arasından.

HAKSIZ MUHAKEME. — Tamam, ya trajedi yazanları?

HAKLI MUHAKEME. — "Geniş dipli" 'ler arasından.

HAKSIZ MUHAKEME. — Güzel söyledin. Ya hatipleri?

HAKLI MUHAKEME. — "Geniş dipli" 'ler arasından.

HAKSIZ MUHAKEME. — Beş para edecek bir şey söylemediğini kabûl ediyor musun, nihayet? Seyirciler arasında, ekseriyet kimlerde, bak?

HAKLI MUHAKEME. — Öyle olsun; bakıyorum.

HAKSIZ MUHAKEME. — Peki, ne görüyorsun?

HAKLI MUHAKEME. — İlâhlar hakkı için, büyük bir ekseriyetle "geniş dipliler". İşte tanıdığım bir "geniş dipli"; şurada başka biri; işte şu saçlı da öyle.

HAKSIZ MUHAKEME. — O halde ne diyeceğin kaldı?

HAKLI MUHAKEME, seyircilere. — Mağlûbolduk, ey günahkârlar! *(Sokrates'in mektebine doğru dönerek.)* İlâhlar aşkına, mantomu alın; ben de sizlerden oluyorum.

Sokrates'in evine girer.

HAKSIZ MUHAKEME, Strepsiades'e. — Haydi bakalım! Şu genci, oğlunu işte, alıp gö-

türmek mi işine elveriyor, yoksa ona söz söylemeyi öğreteyim mi?

STREPSİADES. — Ona ders ver, cezalandır onu; çenesini iyice bilemeyi unutma: bir tarafı küçük dâvalara ehil olması için, öte tarafını da büyük işler için.

HAKSIZ MUHAKEME. — Merak etme, onu mahir bir sofist olarak göreceksin.

PHEİDİPPİDES. — Ben öyle zannediyorum ki, tenimi solmuş, vücudumu zayıflamış bulacaksın.

KOROBAŞI. — Haydi çekilin. *(Haksız Muhakeme ile Pheidippides mektebe girerler. Strepsiades'e.)* Bu yaptığına pişman olacaksın gibi geliyor, bana.

Koro seyircilere doğru döner.

Hakîmlerin, bu koroya hakkaniyetle yardım etmekten ne kazanacaklarını bizler size söylemek istiyoruz. Bir defa mevsimi gelince tarlalarınızda birinci aktarmayı yapmak istediğiniz zaman, her şeyden önce size yağmur vereceğiz, başkalarına sonra. Sonra, ekinlerle bağlarınızı kuraklıktan da, fazla yağıştan da zarar görmesinler diye himaye edeceğiz. Fakat bir kimse, bir fâni olduğu halde, biz ilâhelere hürmetsizlik edecek olursa, bizim tarafımızdan kendisine gelecek fenalıkları, malın-

dan ne şarap, ne bir şey alabileceğini unutmasın. Çünkü zeytin ağaçları tomurcuklanıp, üzüm kütükleri filiz verince, bizim sapan taşları onlara öyle çarpacak ki, hepsini parça parça edecek. Sonra onun tuğla yaptığını gördüğümüz zaman yağmur yağdıracağız, daha sonra damının kiremitlerini yuvarlak dolu taneleriyle kül ufak edeceğiz. Bir de eğer kendisi, yahut hısım akrabasından, dostlarından biri evlenecek olursa, bütün gece yağmur yağdıracağız.[104] Öylesine ki yanlış hüküm vereceğime, keşke Mısır'da[105] olsa idim, diyecek.

STREPSİADES, evinden dışarı çıkarak. — Beş, dört, üç, sonra iki gün kalacak, ondan hemen sonra da, bütün günlerden daha çok korktuğum, beni titreten, iğrendiğim, tiksindiğim o gün, eski ayla yeni ayın günü gelecek, kendilerine borcum olanlardan her biri, aleyhimde mahkemeye teminat parasını yatırdıktan sonra, beni harabedeceğine, mahvedeceğine yemin ediyor. Alacaklılarımdan istediğim de mâkul şeyler: "Adamcağız, bu parayı şimdi alma, öteki için bana vakit ver, daha ötekini de bana bırak." Ama onlar, bu hesapla paralarını hiç alamayacaklarını iddia ediyorlar; bana namussuz adam diye hakaret ediyorlar, seni icraya veririz diye göz dağı veriyorlar. Pekâlâ, icraya versinler, aldırış bile etmem, elverir ki Pheidippides güzel söylemesini öğrenmiş olsun. Şimdi tefekkür evinin kapısını ça-

lıp bunu öğrenirim. Oğlan, diyorum! Oğlan! Oğlan!

SOKRATES. — Strepsiades'i selâmlarım.

STREPSİADES. — Ben de seni selâmlarım. Önce şunu kabûl et hele; hocaya biraz ücret vermek lâzım. Oğlum, hani şu bir zaman önce evine aldığın delikanlı, mâhut muhakemeyi öğrendi mi, söyle bana.

SOKRATES. — Öğrendi.

STREPSİADES. — Aferin, ey dünyanın melikesi, Düzenbazlık.

SOKRATES. — Öylesine öğrendi ki, istediğin zaman hangi dâvada olursa olsun beraat edersin.

STREPSİADES. — Ödünç aldığıma şahitler olsa da yine beraat eder miydim?

SOKRATES. — İsterse bin şahit bulunsun, daha iyi beraat edersin.

STREPSİADES. — Şu halde en dik perdeden bağıracağım:

Vay başımıza günde bir akçe alan tefeciler, ağlayın[100] *siz de, resülmalleriniz de, faizlerin faizleri de, artık bu yerlerde benim için iki yanı da keskin bir dili olan bir oğul, evimin kurtarıcısı, düşmanların için bir afet, "babayı büyük dertlerinden kurtarıcı" yetiştiği için,*

artık bana hiçbir fenalık yapamayacaksınız. (Sokrates'e) Koş çağır onu, yanıma gelsin. (Sokrates evine girer.) "Ey çocuğum, ey oğlum evden çık; babanın sesini işit." [107]

SOKRATES. — İşte büyük adam.

STREPSİADES. — Ey sevgili! Ey sevgili!

SOKRATES. — Gidebilirsin, onu da götürebilirsin.

Evine girer

STREPSİADES. — Oh! Oh! Çocuğum, oh! iou! iou! Her şeyden önce benzini böyle gördüğüm için ne kadar seviniyorum. Şimdi seni görmekle hemen inkârcı, munaarazacı olduğun anlaşılıyor! Yüzünde "ne diyeceğin var, senin" [108] sözümüzle, başkalarına hakaret edilip hakarete uğranmış gibi görünme hali okunuyor. Ya gözlerindeki Atinalı bakış! Beni sen mahvettiğin için, artık şimdi kurtarmaya bak.

PHEİDİPPİDES. — Neden korkuyorsun ki?

STREPSİADES. — Giren ayla çıkan aydan.

PHEİDİPPİDES. — Eski ayla yeni ayın bir günü var mı?

STREPSİADES. — Var. Aleyhinde teminat yatıracağız dedikleri gün.

PHEİDİPPİDES. — Bu senin söylediğin, teminat yatıranların paralarını kaybetmeleri demektir; çünkü bir günün iki gün etmesi mümkün değildir.

STREPSİADES. — Mümkün değil midir?

PHEİDİPPİDES. — Nasıl mümkün olur, acaba? Bir kadın aynı zamanda hem ihtiyar, hem genç olabilirse, o başka.

STREPSİADES. — Ama, kanun böyle.

PHEİDİPPİDES. — Bana öyle geliyor ki kanunun mânasını iyice anlayamıyorlar.

STREPSİADES. — Peki, nedir o mâna?

PHEİDİPPİDES. — Solon'un halkı seven bir tabiatı vardı.

STREPSİADES. — Bunun giren, çıkan ayla hiçbir münasebeti yok.

PHEİDİPPİDES. — Bu sebeple bu kanun vazıı, teminat parası yeni ayın gününde yatırılsın diye, tebligat için eski ay, yeni ay olarak iki gün koymuştu.

STREPSİADES. — Şu halde, ne diye çıkan ayı ilâve etmiş?

PHEİDİPPİDES. — Bir gün önce müracaat eden dâvalılar, kendi arzuları ile borçlarından kurtulabilsinler, bunun yapmazlarsa gi-

ren ayın günü hemen sabah olunca adalet yakalarına yapışsın diye.

STREPSİADES. — Şu halde nasıl oluyor da adliyeciler teminat parasını giren ayın gününde almıyorlar da, çıkan ve giren ayın gününde alıyorlar?

PHEİDİPPİDES. — Bana öyle geliyor ki, çeşnicilerin yaptığını yapıyorlar: teminat paralarını çarçabuk aşırmak istiyorlar, işte bunun için bir gün önceden tadına bakıyorlar.

STREPSİADES. — Çok güzel. *(Seyircilere.)* Biz kurnazların avı olan zavallılar, niçin ahmaklar gibi oturuyorsunuz, ne taş şeysiniz, faydasız koyun sürüsü, yığın yığın konulmuş iki kulplu testiler? Bunun için muvaffakiyetlerimiz münasebetiyle, kendi şerefime, bir de işte şu oğlumun şerefine bir zafer şarkısı çağıracağım:

"Strepsiades, oh! Senin saadetinin daha ilerisi yoktur:

Sen kendin
Hakîm doğdun,
Sonra da nasıl bir çocuk yetiştirdin!"

Oğluna.

Bundan sonra dostlarım
Bir de demos'un insanları,
Dâvaları muvaffakiyetle müdafaa ettiğini
Görüp kıskanarak böyle diyecekler.

Fakat önce seni eve götürüp bir ziyafet çekmek istiyorum.

Strepsiades'in evine girerler. Birinci alacaklı yanında bir şahitle gelir.

BİRİNCİ ALACAKLI[109]. — Şu halde insan malını feda mı etsin? Hayır, hiçbir zaman ama, sonunda başıma işler açacağıma, daha önceden, hemen o gün utanmayı sıkılmayı bir tarafa bırakmam lâzımdı: çünkü paramı almak için, şahit olasın diye seni beraberimde sürüklüyorum, fazla olarak demos'umun halkından bir adamı kendime düşman edeceğim. Ne ehemmiyeti var, ömrüm oldukça vatanıma ayıp olacak bir iş yapmayacağım, ama Strepsiades'i mahkemeye çağırtacağım.

STREPSİADES evinden çıkarak. — Kimdir, bu?

BİRİNCİ ALACAKLI. — ...eski ay ile yeni ay günü.

STREPSİADES şahide. — İki gün gösterdiğine seni şahit tutuyorum. *(Alacaklıya.)* Beni ne için mahkemeye çağırtacaksın?

BİRİNCİ ALACAKLI. — Bakla kırı atı satın aldığın zaman, benden borç aldığın on iki min için.

STREPSİADES. — At mı? İşitiyor musunuz şunu? Hepiniz benim attan nefret ettiğimi bilirsiniz.

BİRİNCİ ALACAKLI. — Hem de parayı iade edeceğine, Zeus hakkı için söz verdin, bunun için bütün ilâhlar üzerine yemin ettin.

STREPSİADES. — Çünkü, Zeus hakkı için, o zaman Pheidippides redd-ü cerh edilemez muhakemeyi benim hesabıma, daha öğrenmemişti.

BİRİNCİ ALACAKLI. — Demek şimdi bu sebepten, borcunu inkâr etmeyi aklından geçiriyorsun?

STREPSİADES. — Pheidippides'in bilgisinin başka ne hayrı dokunur, bana?

BİRİNCİ ALACAKLI. — Sana göstereceğim yerde ilâhlara yemin ederek[110] borcunu inkâr edeceksin?

STREPSİADES. — İlâhlara mı? Hangi ilâhlara?

BİRİNCİ ALACAKLI. — Zeus, Hermes, Poseidon'a

STREPSİADES. — Zeus hakkı için, peki, hem de yemin edebilmek için, üç akçe de ben ilâve edeceğim[111].

BİRİNCİ ALACAKLI. — Üstelik bir de hayasızlık ettiğin için geberirsin, İnşallah.

STREPSİADES. — Tuzla temizlenince, işe yarayacak[112].

BİRİNCİ ALACAKLI. — Ya! Nasıl da alay ediyorsun, benimle!

STREPSİADES. — Ferah ferah altı ölçek alır.

BİRİNCİ ALACAKLI. — Pekâlâ, Ulu Zeus'a bütün ilâhlara yemin ederim ki, ben bunu senin yanında bırakmam.

STREPSİADES. — İlâhlarınla beni son derecede eğlendiriyorsun, şahit tutulan Zeus da bilenler için gülünçtür.

BİRİNCİ ALACAKLI. — Doğrusunu söyleyim, bu sözler ergeç sana tuzluya oturacak. Ama sen şunu söyle bana: paramı verecek misin, yoksa veremeyecek misin? Şu halde paramı veremeyecek misin? Cevap ver, sonra da bırak beni gideyim. (*)

STREPSİADES. — Benim bildiğime göre vermeyeceğim. Sen sözünü bitirir de kapımdan çıkıp gidermisin?

BİRİNCİ ALACAKLI. — Gideceğim, ama bil ki, gidip teminat akçesini yatıracağım. Yapmazsam canım çıksın.

Şahitle birlikte çıkar.

(*) Burada da evvelce izah edilmiş olan sebeplerden dolayı (1244-1251) ve (1257-1258) bazı mısralar atlanmıştır. *(Mütercim).*

STREPSİADES. — O zaman on iki min'den başka, üstelik bir de bu parayı kaybedersin.

İkinci bir alacaklı girer.

İKİNCİ ALACAKLI[113]. — Ah! Vay başıma! Vay başıma!

STREPSİADES. — O ne, o! Bu ağlayıp sızlıyan kim, acaba? Herhalde konuşan, Karkinos'un ilâhlarından biri değildir.

İKİNCİ ALACAKLI. — Bu da nesi. Ben kim miyim? Öğrenmek istediğiniz bu mu? Talihsizin birisi.

STREPSİADES. — Al başını da, yoluna git.

İKİNCİ ALACAKLI. —

Katı yürekli ilhâ, koşu atlarımın çektiği arabayı Kıran talih! Pallas[114]*, sen beni mahvettin.*

STREPSİADES. — Tlepolemos sana ne kötülük yapmış olabilir[115]?

İKİNCİ ALACAKLI. — Benimle eğlenme, iki gözüm; oğluna emret de aldığı parayı versin bana, gerçekten felâket içindeyim, o da ayrı.

STREPSİADES. — Ne parası, bu?

İKİNCİ ALACAKLI. — Ödünç aldığı para.

STREPSİADES. — Bana öyle geliyor ki sen gerçekten felâket içindesin.

İKİNCİ ALACAKLI. — İlâhlar hakkı için öyle, atlarımı sürerken, arabadan düştüm.

STREPSİADES. — Öyle ise ne diye sanki eşekten düşmüş gibi, saçma sapan sözler söylüyorsun[116] ?

İKİNCİ ALACAKLI. — Paramı istediğim için mi saçma sapan sözler söylemiş oluyorum?

STREPSİADES. — Senin aklın başında değil, herhalde.

İKİNCİ ALACAKLI. — Neden değilmiş?

STREPSİADES. — Bana öyle geliyor ki beynin şiddetli bir sarsıntı geçirmiş senin.

İKİNCİ ALACAKLI. — Sen de, Hermes hakkı için, bana öyle geliyor ki, paramı vermezsen mahkemeye çağrılacaksın.

STREPSİADES. — Sen söyle bakayım, her yağmur yağdığı zaman, Zeus[117] yeni sular mı indirir, güneşin aşağıdan yukarı tersine çektiği suları mı yağdırır?

İKİNCİ ALACAKLI. — Hangi su olduğunu bilmem, umurumda da değil.

STREPSİADES. — Göklerde olan biten işleri bilmiyorsun da, paranı geri almaya neden hakkın oluyor?

İKİNCİ ALACAKLI. — Canım başın darda ise, hiç olmazsa paramın faizini verin[118].

STREPSİADES. — Faiz mi dedin, ne biçim mahsul o[119] ?

İKİNCİ ALACAKLI. — Ne biçim mahsul olacak, her ay, her gün, zaman geçtikçe para durmadan artar, öyle değil mi?

STREPSİADES. — İyi söylüyorsun. Peki sonra? Sence deniz bugün eskisinden daha çok dolu olabilir mi?

İKİNCİ ALACAKLI. — Zeus hakkı için olamaz, hep eskiden olduğu gibi kalır: daha çok dolması, olacak şey değil.

STREPSİADES. — Bu nasıl şey, seni alçak herif seni, içine birçok ırmaklar döküldüğü halde, deniz daha fazla dolmuyor da, sen paranı üretmek istiyorsun! Sen yoluna gider misin... şöyle benim evimden uzaklaşarak. *(Çağırır.)* Bana öğendireyi getirsinler.

İKİNCİ ALACAKLI. — Bu hareketine şahitler tutuyorum.

STREPSİADES. — Çek arabanı! Ne bekliyorsun? *(Bir taraftan dönerek.)* Deeeh, Samphoras[120].

İKİNCİ ALACAKLI. — Bunun cebir ve şiddet olduğuna şüphe yok ya?

STREPSİADES. — Çabuk ol! Öğendire ile kıçının altını delik deşik edeceğim, araba atı! *(Alacaklı kaçar.)* Kaçıyor musun? Ben de kendi kendime seni arabanla, tekerleklerinle birlikte kaçırırım diyordum, zaten.

Evine girer.

KORO. — *Kötü işleri sevmek böyledir işte. Bunları çok seven bizim ihtiyar, alacaklılarından aldığı parayı iç etmek istiyor. Onun için, bu sofist'in başına, oynadığı oyunlara karşılık, öyle bir iş gelecek ki, birden cezasını bulmuş olacak.*

Zira bana öyle geliyor ki, zamanlardan beri aradığını hemen şimdi bulacak: dâvalı olduğu kimseleri, isterse iğrenç sözlerle olsun yenecek kadar, hakkaniyete uymaz iddiaları yürütecek kadar becerikli bir oğlu var. Ama belki bu adamcağız oğluna dilsiz olsun diye dua edecek.

Strepsiades, hemen arkasında Phedippides olduğu halde, acele acele evinden çıkar.

STREPSİADES. — Ay! Ay! Komşular! Hısımlar! Hemşeriler! Yetişin! Beni döğüyorlar; ne yapıp yapın, bana yardım edin. Ah! Ben ne zavallıyım! Ah! Başım! Çenem! *(Pheidippides'e.)* Rezil, babanı mı döğüyorsun[121] ?

PHEİDİPPİADES, gayet sakin. — Evet, baba.

STREPSİADES. — Bakın, bakın, beni döğdüğünü kendi ağzı ile söylüyor.

PHEİDİPPİADES. — Elbete.

STREPSİADES. — Rezil, baba katili, duvar delici.[122]

PHEİDİPPİDES. — Bu sıfatları bana bir defa daha tekrar et, daha fazlasını da söyle! Bu kadar küfür işitmekten zevk aldığımı biliyor musun?

STREPSİADES. — Kovagötlü!

PHEİDİPPİDES. — Güllerini bol bol dağıt.

STREPSİADES. — Babanı döğüyorsun?

PHEİDİPPİDES. — Hem de, Zeus hakkı için, döğmeye hakkım olduğunu isbat edeceğim.

STREPSİADES. — Bayağının aşağısı. İnsanın babasını döğmeye nasıl hakkı olurmuş?

PHEİDİPPİDES. — Bunu isbat edeceğim, hem de delillerimin kuvveti karşısında dilini yutacaksın.

STREPSİADES. — Bu meselede mi söyleyecek söz bulamayacağım?

PHEİDİPPİDES. — Tamamıyla, hem de hiç zahmet çekmeden. İki muhakemeden beğendiğini intihab et.

STREPSİADES. — Hangi iki muhakeme?

PHEİDİPPİDES. — Kuvvetli yahut zayıf muhakeme.

STREPSİADE. — Ya! Ama, Zeus hakkı için a zavallı, ben sana hakkaniyete karşı itiraz etmeyi öğrettirdim diye, bir babanın oğullarından dayak yemesinin haklı ve güzel olduğunu bana isbat etmen lâzım geliyorsa!

PHEİDİPPİDES. — Ama seni öyle inandıracağım ki, beni dinledikten sonra, sen kendin de verecek cevap bulamayacaksın.

STREPSİADES. — Söyleceğin şeyleri merak ediyorum, doğrusu.

KORO. — *Bu adamı yenmenin çarelerini düşünmek sana düşer, ihtiyar. Çünkü pehlivan, kendisine emniyet verecek bir şey olmasa, bu derecede hayâsızlık etmez. Ama ona cesaret veren bir şey olmalı; kendisinden emin olduğu meydanda.*

KOROBAŞI. — Peki ama, kavga ne yüzden başladı? Bunu hemen şimdi koroya söylemek lâzım. Her halde bunu yapman lâzım gelecek.

STREPSİADES. — Evet, doğru, ne yüzden birbirimize söğüp saymağa başladığımızı söyleyeceğim. Bildiğiniz gibi kendi kendimize ziyafet çekiyorduk. Önce rubabı alıp Simonides'in Krios[123] üzerine yazılmış ve saçlarının nasıl tarandığını anlatan bir şiirini çalıp çağırmasını söyledim. Fakat o içki içerken rubap çalmanın ve kavrulmuş arpa öğüten kadınlar gibi şarkı çağırmanın eskimiş bir âdet olduğunu iddia etti.

PHEİDİPPES. — Sanki ağustos böceklerine ziyafet çekiyormuşsun gibi, bana şarkı çağırmamı söylediğin için, hemen dayak yiyip ezilmen lâzım değil miydi?

STREPSİADES. — İçerde de, tıpkı şimdiki gibi, işte böyle söyledi. Simonides'in de kötü bir şair olduğunu iddia etti. Bana gelince, önce epeyce güçlük çektim ama, kendimi tuttum; sonra hiç olmazsa eline bir mersin dalı alıp Aiskhylos'tan bir şey okumasını istedim. O hemen: "İyi ama, Aiskhylos şairler arasında en çok gürültülü, birbirini tutmaz, tomturaklı sözler söyleyen, uçuruma yuvarlanmış gibi sonu gelmeyen kelimeler kullanan adamdır" dedi. O zaman nasıl sarsıldığını tahmin edersiniz. Öyle iken, yine öfkemi gizledim: "Peki, dedim, hiç olmazsa bu günkü şairlerden bildiğin sanatkârane bir şey oku". Hemen Euripides'den bir erkeğin - Allah korusun - ana bir kız kar-

deşin ırzına geçtiğini anlatan bir tirad okudu[124]. Bu defa kendimi artık tutamadım, ona bir sürü kötü sözler, hakaretler yağdırdım. O andan itibaren, tabiî birbirine zıt sözler sarfettik; sonunda üstüme atıldı, boyuna döğmeye başladı, boğazımı sıktı, beni ezdi.

PHEİDİPİDES. — Şairlerin en hakimi Euripides'i medhetmiyorsun, yaptığım haklı değil mi?

STREPSİADES. — En hakim o mu? A!.. Sana ne demeli? Ama yeniden dayak yerim.

PHEİDİPPİDES. — Zeus hakkı için öyle, hem de doğru bir iş olur.

STREPSİADES. — Nasıl olur da doğru bir iş olur? Utanmaz, ben seni büyüttüm, yarım yamalak konuşurken ne demek istediğini anladım. "Boru"[125] dediğin zaman anlar, sana su verirdim. "Mama" mı istedin, gelip ekmek getirirdim. "Kaka" der demez seni dışarı çıkartır, önümde tutardım. *(Daha canlı.)* Sana gelince boğazımı sıktığın zaman, istediğim kadar aptesim geldi diye bağırıp çağırayım, beni dışarı çıkartmaya tenezzül etmedin, ben de bir taraftan boğulurken, olduğum yerde "kaka"mı yaptırın.

KORO. — Zannederim ki, gençlerin kalbi, acaba ne söyleyecek diye helecandadır. çünkü böyle bir hareketten sonra bu adam babasını

inandırmağa muvaffak olursa, ihtiyarların derisine[126] bir tel pul[127] vermem.

KOROBAŞI. — Hakkaniyete uygun konuşuyor hissini verecek bir inandırma çaresini bulmak, sen yeni muhakemeler bulup meydana çıkarana düşer.

PHEİDİPPİDES. — Yeni ve ince işlerle temasta bulunmak, yerleşmiş olan kanunları hakir görmek ne hoş bir şey. İşte ben, yalnız biniciliğe kıymet verdiğim zaman, yanlış yapmadan iki sözü bir araya getiremezdim, fakat işte şurada oturan üstad buna nihayet verip de, ben de ince muhakemelere, tefekkürler ve düşüncelerle âşinalık kazandıktan sonra, öyle zannediyorum ki bir insanın babasına ceza yapmasının doğru olduğunu isbat edebilirim.

STREPSİADES. — Zeus aşkına, binicilik yapsana. Dört atlı bir arabanın hayvanlarını beslemek, sopa altında ezilmekten daha iyi, bence.

PHEİDİPPİDES. — Sözümü kestiğin zaman söylediğime geliyorum, yine. İlk önce sana şunu soracağım: ben küçükken beni döğer miydin?

STEPSİADES. — Sana itina gösterdiğim için, bir de senin menfaatını düşündüğüm için döğerdim.

PHEİDİPPİDES. — Şu halde söyle bana, benim de sana itina göstermem, hem de insanları döğmek onların menfaatlerini düşünmek olduğuna göre, seni döğmem haklı bir iş değil mi? Çünkü neden benim vücudum dayaktan kurtulmasın da, seninki kurtulsun? İşin doğrusu şu ki, ben de hür doğdum Çocuklar ağlar; ama baba ağlamamalı, diye mi düşünüyorsun. Sen diyeceksin ki âdete göre bir çocuk böyle muamele görecektir. Fakat ben de sana ihtiyarlar iki defa çocuktur diye cevap verebilirim[128]; ihtiyarların yaptıkları kabahatler pek o kadar mâzûr görülemeyeceği için, ağlamak gençlerden çok ihtiyarlara yakışır.

STREPSİADES. — Ama hiç bir yerde kanun babaya karşı böyle hareket edilmesini caiz görmez.

PHEİDİPPİDES. — Bu kanunu ilk defa yapan insan, senin benim gibi bir insan değil miydi? Eski adamları sözle iknâ etmiyor muydu? Benim de istikbalde çocukların babalarını döğebilecekleri hakkında bir kanun yapmam caiz olmaz mı? Bu kanun yapılmazdan önce, yediğimiz sopalar için onlara bir şey demiyoruz, bizi döğenlerin cezasız kalmalarını kabûl ediyoruz. Fakat horozlara, bildiğin başka hayvanlara şöyle dikkatle bir bak, yedikleri dayaklara nasıl karşılık veriyorlar. Peki

ama, onların hükümler yazmamaktan başka, bizden ne farkları var?

STREPSİADES. — Sen mademki horozları taklidediyorsun, neden öyle ise gübre yemiyorsun, tünekte uyumuyorsun?

PHEDİPPİDES. — Senin bu söylediğin ötekiyle bir değil, iki gözüm, sonra Sokrates de bu fikri kabûl etmez.

STREPSİADES. — O halde sopa atma. Yoksa, günün birinde bunun mesûliyetini üzerine almış olacaksın.

PHEİDİPPİDES. — O nasıl, öyle?

STREPSİADES. — Mademki benim seni cezalandırmaya hakkım var, bir oğlun olursa senin de onu cezalandırmaya hakkın olacak.

PHEİDİPPİDES. — Ya oğlum olmazsa, boş yere ağlamış olacağım, sen de öldüğün zaman, benimle iyice eğlenmiş olarak öleceksin.

STREPSİADES. — Benim yaşımdaki insanlar, bence onun hakkı var. Öyle düşünüyorum ki, onların haklı fikirlerini kabûl etmek lâzım. İşin doğrusu da, haksızlık yaptığımız zaman ağlamamamız, gayet tabiîdir.

PHEİDİPPİDES. — Bir başka kaziyyeyi de tedkik et.

STREPSİADES. — O zaman mahvolurum.

PHEİDİPPİDES. — Ama belki, mâruz kaldığın muameleden şimdi olduğun gibi, müteessir olmayacaksın.

STREPSİADES. — Bu nasıl şey! Bundan nasıl bir menfaat temin edeceksin, bana onu söyle.

PHEİDİPPİDES. — Seni döğdüğüm gibi, annemi de döğeceğim.

STREPSİADES. — Ne diyorsun? Nedir o söylediğin, bu ötekinden daha büyük bir kabahat[129].

PHEİDİPPİDES. — Neden ama? Zayıf muhakeme ile insanın annesini döğmesi lâzım olduğunu isbat ederek seni hapsedersem?

STREPSİADES. — Ne diyeyim? Bu işi de yaptıktan sonra, hiçbir şeyin Sokrates'le birlikte kendini ve zayıf muhakemeyi Baranthron'[130]a atmana mâni olamayacağından başka

Bir sükût. — Strepsiades birdenbire koraya döner.

Bütün işlerimi size havale ettiğim için, sizin yüzünüzden bu hale geldim, ey Bulutlar.

KORO. — Kötü işlere dadandığın için, başına gelenlere, daha ziyade sen kendin sebep oldun.

STREPİADES. — Öyle ise bir köylüyü, bir ihtiyarı kışkırtacağınıza, ne diye bunları söylemediniz, o zaman?

KORO. — Bir adamda kötü işlere düşkünlük gördüğümüz zaman, hep böyle yaparız, tâ ilâhlardan korkmayı öğrensin diye, onu felâkete sürükleyinceye kadar.

STREPSİADES. — Vay başıma! Bu fena ama, ey Bulutlar, haklı bir iş. Çünkü ödünç aldığım parayı iç etmemeliydim. *(Pheidippides'e.)* Şimdi canımın içi, gel de, seni de beni de aldatan şu rezil Sokrates'le Khairephon'u mahvedelim.

PHEİDİPPİDES. — Ama benim hocalarıma zarar vermeye hiç niyetim yok.

STREPSİADES. — Var, var; babanın Zeus'una hürmet et.

PHEİDİPPİDES. — Ne kadar eski kafalısın! Zeus var mı?

STREPSİADES. — Var!

PHEİDİPPİDES. — Hayır, hayır. Kasırga, Zeus'u koğduktan sonra, kendisi dünyaya hâkim oldu.

STREPSİADES. — Hiç de koğmadı. Ben buna *(bir içki kabını göstererek.)* İşte şu[131] kasga yüzünden inanıyordum. *(İçki kabına hitab ederek.)* Senin gibi bir çanağı ilâh zannediyordum, zavallı ben!

PHEİDİPPİDES. — Sen burada kendi kendine kal da abuk sabuk konuş, saçma sapan sözler söyle.

Gider

STREPSİADES. — Ne de saplık ya! Sokrates yüzünden ilâhları inkâr ettiğim zaman ne deli imişim, ben *(Sokaktaki bir Hermes heykeline dönerek.)* Fakat sevgili Hermes, bana karşı hiç öfkeli olma, beni ezmeye kalkma! Lâflara aldanıp yolumu şaşırdığım için beni affet. Şikâyet edip onları mahkemeye mi vereyim, yahut ne yapmamı istiyorsun, bana söyle. *(İlahi dinler gibi yapar.)* Dâva açmayıp gevezelerin[132] evini çarçabuk ateşe vermemi söyleyerek bana güzel bir fikir veriyorsun. *(Çağırarak.)* Buraya gel, Ksanthias bir merdiven al da dışarı çık, bir de kazma getir; sonra tefekkür evinin üstüne çık, eğer efendini sever, sen, evi başlarına çöktürünciye kadar, damı yık. *(Ksanthias dama çıkıp yıkar.)* Bana da yanmış bir meşale getirsinler; öyle işler yapacağım ki, hepsi istedikleri kadar palavracı olsunlar, bana ettikleri burunlarından gelecek.

BİR TİLMİZ, içeriden. — A! A!

STREPSİADES. — Büyük büyük alevler saçmak, senin vazifen, ey meşale!

TİLMİZ. — Adam ne yapıyorsun?

STREPSİADES. — Ne mi yapıyorum? Sadece şunu yapıyorum: hatıllarla ince bir dille konuşuyorum.

BAŞKA BİR TİLMİZ, içerden. — Mahvolduk, evimizi kim ateşe veriyor?

STREPİSADES. — Mantosunu aldığınız adam.

İKİNCİ TİLMİZ. — Bizi öldüreceksin, bizi öldüreceksin.

STREPSİADE. — Eğer kazma, ümidimi boşa çıkarmazsa, yahut daha önceden düşüp beynim parçalanmazsa, benim de istediğim o, zaten.

SOKRATES, pencereden görünür. — Hey, damın üstündeki adam, kerem et de söyle, ne yapıyorsun?

STREPSİADES. — Havalarda gezip güneşe bakıyorum.

SOKRATES. — Vay başıma! Ne talihsizim! Boğulup gideceğim.

İKİNCİ TİLMİZ. — Ben de yanıp kül olacağım .

STREPSİADES. — Siz de ne diye ilâhlara hakaret eder, ayın kaçını[133] araştırırsınız? *(Kanthias'a.)* Bin bir sebep için, hele ilâhlara hakaret ettiklerini bildiğin için, devam et, at, vur.

KORO. — Bizi dışarı götürün. Koromuzun burada bulunması, bu günlük kâfi.

NOTLAR

[1] Arkhontluk, Grek sitelerinde, evvelâ beyzadelerle zenginlerin zaferi ile teessüs edip ilk zamanlar kaydıhayat şartı ve veraset usuli ile başlayarak sonradan da daha demokratik bir şekilde ve 10 yılda bir intihab evinden bir tek, daha sonraları da kura çekilerek seçilen ve hizmetleri ancak bir sene süren dokuz kişinin işgal ettiği bir vazifedir ki bu günkü devlet reislerine muadildir. *(Mütercim.)*

[2] Kratinos, milâttan önce V'inci asırda yaşamış bir Grek şairidir ve komedinin başlıca mümessillerinden biridir.

[3] Klean, cesur, kendini beğenmiş, mevkii hırsiyle tutuşan bir demagogdur. Sphakteria'yı almış, sonra Amphipolis'te Brasidas tarafından mağlub edilmiştir. Bu muharebede galip de, mağlup da ölmüşlerdir. *(Mütercim.)*

[4] Yâni onunla alay edip kendisini aldattım; ona karşı içimden gelmeyen sahte bir tavır takındım, zahirî bir mutavaatla demagogu kandırdım. Asma Kleon'dur: asmaya dayaklık ediyor zannedilen ve birdenbire onu kendi haline bırakan sırrı ise, onun fikrinde gibi görünüp sonradan müzaheret etmeyen Aristophanes'tir.

[5] Parabasis, Grek komedilerinde, müellifin Korobaşının ağzından, seyircilere kendi adına hitab ettiği kısımdır *(Mütercim.)*

[6] Kölelikten yetişip Peoponnesos muharebeleri sırasında demagog olmuştur. Nikias ile Alkibiades'ten

kurtulmak için bunlar hakkında ostrakismos (= eski Atinada halk tarafından verilen 10 yıllık sürgün) kararı istedi, fakat tehdid altında kalan partiler birleştiler, ve demagogu sürdüler. Hyperbolos birkaç sene sonra da Sisam oligarşi mensupları tarafından öldürüldü. *(Mütercim.)*

[7] Protagoras, Sokrates'in tilmizlerinden Olaton'un yazdığı mükâleme tarzında bir eserdir.

[8] Trophonios, Delphoi mâbedini inşa etmiş olan yüksek bir mimârdır. Kabrinin bulunduğu mağara, sorulan şeylere gaipten verilen cevaplarla meşhûr olmuştur.

[9] *Sulh* piyesinin tarihi olan 421'den sonra ve Hyperbolos'un sürgünlük tarihi olan 417'den önce; Aristophanes bu sürgünü zikretmiyor.

[10] Argument, bir piyesin mevzuunu muhtasar olarak hikâye eden eser, telhis demektir. *(Mütercim.)*

[11] Grek vezinlerinden biriyle yazılmış bir nazım. *(Mütercim.)*

[12] Orkestra, Grek tiyatrosunda seyircilerle sahne arasındaki yerdir ki koro burada bulunurdu.

[13] Sulh zamanında olduğu gibi, köleler tarlalarda çalıştırmak. Köyler düşman işgalinde olduğu için buna izin verilmiyor.

[14] Aylar kamerîdir. Son gün borçların vâdesi geldiği gündür. Flammarion neşri tercümede, faizlerin aynı yirminci günü ödenmesi lâzım geldiğine işaret edilmiştir. *(Mütercim.)*

[15] Terleri kurusun diye, atları tavlaya çekmeden önce, tozda yuvarlandırmak âdetti.

[16] Mağrur, şık ve nazlı hanımefendi tipi olan Kesyra'dan uydurulmuş kelime.

[17] Aphrodite'nin iki lâkabıdır. Bunlardan birisi erkeklik aletini, ötekisi ise tenasül fiilinî hatırlatır.

[18] Yani "israf ediyorsun", "sana çok fazla lâzım". Cümle iki mânalıdır. Strepsiades ,karısının sevişme arzularını frenlemek için, onunla arasına mantosunu koyuyor.

[19] Atinadaki kibar ailelerin adları gibi.

[20] Pheidonides adında bulunan pheidon kökü cimri demektir.

[21] Frasızca tercümede "chevalite" denmiştir. *(Mütercim.)*

[22] Pheidippides yakınındaki bir Poseidon heykelini gösteriyor.

[23] Uydurma kelime. Fransızca tercümede "pensoir" denilmiştir. Sofistler kendilerine penseur (= tefekkürcü) adını veriyorlardı. *(Mütercim.)*

[24] Sokrates'in dostu ve tilmizi olan Khairephon, hastalıklı, benzi soluk, yarı ölmüş gibi bir gençti. Hayatı evde kapalı olarak geçiyor, ancak geceleri evden dışarı çıkıyordu, Onun için kendisine yarasa adını takmışlardı.

[25] Müellif burada bir kelime uydurmuş ve Van Daele de bunu Fransızcaya *intestigation* şeklinde uydurduğu bir kelime ile nakletmiştir. Flammarion tarafından neşredilen tercümede ise bu ibare "cette belle découverte" diye nakledilmiştir. Dilimizde bağırsak, yahut emâ kelimelerinden bu mânayı okşayacak bir kelime yapılamıyacağından biz Flammarion şeklini ihtiyar ettik. *(Mütercim.)*

26 Yedi hâkimden biri olan Ionia'lı Thales, İsâ'dan önce 636'da doğup, 546'da doksan yaşında ölmüştür. Bu bir rivayetten başka bir şey değildir. Hakiki doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Lydia kralı Alyattes'in saltanatında vukubulan güneş tutulmasını önceden haber verdiği, Kroisos zamanında da Halys (= Kızıl ırmak)'in mecrasını değiştirdiği kuvvetle rivayet edilir.

27 Ilias'a göre Tartaros, Hades (= cehennem)'in altında, gök ile yerin arasındaki mesafe kadar derinlikte bir yerdir, tunçtan kapılarla kapalıdır. Son devir şairleri bu kelimeyi "cehennem'in sinonimi olarak kullanırlar.

28 Erebos, karanlık demektir, onun için toprağın altında olup, ruhların Hades'e gitmek için geçtikleri yere bu adı verirler.

29 Sophokles'in *Athamas* ismindeki trajedisinde, kral Athamas, bir üvey ananın teşvikiyle oğlu Phriksos'u öldürmek istediği için Zeus'a kurban edilirken başında taç vardı.

30 Sokrates kurbanlara serpilen un yerine Strepsiades'in başına küçük taşlar atıyordu.

31 Azov denizi.

32 Sakız adası karşısında Ionia burnu.

33 Helios, yani güneş.

34 Bu koronun Flammarion neşrindeki şeklinin Türkçe tercümesi şöyledir: "Bulutlar, ebedî ilâhlar, kendimizi gösterelim, biz ki vücutlarımızın hafifliği ve mayi olması sebebiyle babamız Okeanos'un gürültülü kucağından çıkıp dağların, ormanların gölgelenmiş tepesinin üstünde yükseliyoruz, oradan en uzak

burunları, tarlaların hazinelerini, ırmakların çağlayanlarını, yeryüzünün uzanıp gidişini, geniş ve fırtınalı denizi görmek istiyoruz. Dünyanın büyük gözü, parlak bir ışıkla parlıyor. Bunun için etrafımızı saran karanlık bulutları uzaklaştıralım ve kendimizi bütün yeryüzüne müsavi göstererek ölümsüz vücutlarımızla yeryüzünde görünelim." *(Mütercim.)*

35 Attike'nin yerli kahramanı ve ilk kralı. Saltanatı zamanında Poseidon ile Athena bu memlekete sahib olmak için mücadele ettiler; kral, ilâhe Athena lehinde karar verdi. Atinayı kuran bu hükümdardır. *(Mütercim.)*

36 Greklerin büyük ilâhelerinden biri ve Zeus'un kızıdır.

37 Gürültülü demek olup, âyinlerinin gürültülü olduğu için Dionysos'a takılan lâkab. Trajik ve komik koroların iştirakiyle yapılan Büyük Dionysos âyinleri.

38 Şimal-Şark tarafında ve Attike ile Boiotia arasında hudut teşkil eden bir dağ.

39 Lucania'da İsâdan önce 443'te kurulmuş olan Grek şehri.

40 Dionysos'un annesi ve Zeus'un sevgilisi. Çok ısrar ettiği için Zeus ona karısı Hera'ya göründüğü gibi bütün azametiyle yıldırım ilâhı olarak görünmüş ve o zamanki adı ile Semele olan sevgili yanmış, fakat Zeus oğlunu kurtarmıştır. Sonradan Dionysos anasını cehennemden kurtararak Typhon adı ile Olympos'a götürmüştür. Typhon orada ölmezlik kazanmıştır.

41 Mitolojide insan başlı at.

[42] Lirik ve trajik şair, sefahat düşkünü Hierony mos, şişirme üslubu, zenci saçı gibi dolaşık saçları ile gülünç bir adamdı. Saçları o kadar uzun ve sık imiş iki yüzünü kaparmış.

[43] Simon'un kim olduğu bilinmiyor.

[44] Kleisthenes, kadın mizaç ve ahlâkında bir delikanlı idi.

[45] Yunan adalarından Keos (bugünkü adı ile Zeo yahut Zia)'nin Iulis şehrinde Peloponnesos harbi devrinde yaşamış meşhur sofist.

[46] Atinada ilâhe Athena şerefine yapılan şenlikler.

[47] Yellenmek ve gürlemek demektir.

[48] Titan'ların en genci. Uranos (= gök) ile Ge (= yer)'nin oğlu: kâinatın hâkimiyetini babasının elinden almış, kendisi de oğlu Zeus tarafından tahtından indirilmiştir.

[49] Attike'nin cenup müntehasını teşkil eden meşhur burun.

[50] Takribî olarak 1800 metrelik bir Grek ölçüsü.

[51] Prytaneion (= âyan daimî komisyonu)'da bir mihver üzerinden dönen ve üstünde kanunlar yazılı olan tahta sütun.) *(Mütercim.)*

[52] Grekçe metinde bu kelimenin harfiyen mânası, pehlivanların karşısındakinin ellerinden kaymak için süründükleri koyu, yağlı bir maddedir.

[53] Grekçe metinde yalayan kelimesinin yanındaki matio sözünün mânası bilinmiyor.

[54] Romalıların Ceres dedikleri büyük Grek ilâhesi. Yeryüzünün ilâhesi diye tanınırdı. Ziraatin ve bütün toprak mahsüllerinin hâmisidir. *(Mütercim.)*

[55] Kadim Greklerde bir para.

[56] Grekçe metindeki kelime Sokrates tarafından teklif etmek, ileri sürmek, Strepsiades tarafından ise bir köpeğe kemik atmak gibi, önüne atmak mânasına kullanılmaktadır.

[57] Kendisinden çalınan bir şeyin başka bir evde bulunduğunu zanneden kimse, içeri girip evi aramadan önce çalındığı zannedilen şeyi o eve kendisi getirip bırakmaması için elbisesini çıkartmağa mecburdu.

[58] Flammarion neşrinde bu replik şöyle izah edilmektedir: Trophonis adında, şerefe gayet düşkün bir grek Boiotio'da kendisine yer altında küçük bir mağara yaptırmıştı; orada sorulan şeylere mucizeye benzer cevaplar veriyordu. Bu mağara bütün Yunanistanda şöhret buldu, ve her taraftan oraya gelenler oldu. Trophonios'un ölümünden sonra bu mağara bir yılan yuvası haline geldi. Hurafeye inanan halk, bunların Trophonios'un ruhu olduğuna inandı ve aynı itikatla oraya gitmekte devam etti; yalnız mağaraya inenler tehlikeden kurtulmak için ballı çörek götürerek yılanlara atıyorlardı.

[59] Aristophanes'in 427'de oynanan ilk komedisi Daitales'in şahısları.

[60] Gülünç ve hayasızca bir dans.

[61] Kandil satıcısı olup harbe ve fütuhate taraftar olan Hyperbolos, Kleon'un ölümünden sonra Atinanın baş demagogu olmuştu. Eupolis tarafından *Marikas* piyesinde, Hermippos tarafından da *Ekmekçi*

Kadın piyesinde sarhoş ve ahlâksız bir kadın olarak hücum edilen annesini, Aristophanes de ihmâl etmemiş ve *Thesmophoria* piyesinde ondan tefeci bir kadın olarak bahsetmiştir.

[62] Sophokles'in *Teukros* adındaki eserinin bir mısraının tehzili.

[63] 425 teşrinievvelinde ay tutuldu; 424 martında Pylos'taki muvaffakiyetine mükâfat olarak Kleon ordu kumandanı intihap edildiği zaman da güneş tutuldu.

[64] Bakkhos âyinlerinde bulunan kadınlar.

[65] Astronom Meton tarafından teklif edilen takvim ıslahına telmih.

[66] İlâhlar soyundan gelen Memnon ile Sarpedon, Troia önünde öldüler.

[67] Merkezî Yunanistanın 12 milletinin Delphoî konfederasyonuna, yahut Amphiktyonia'ya gönderdikleri mebuslar. — Amphiktyonia'lar, dinî ve siyasî bir maksatla *fédéré* olmuş milletlerin, amphiktyon adı verilen mebuslar gönderdikleri, amme menfaatlerini müzakere etmek ve bu milletler arasındaki ihtilâflarda karar vermekle mükellef meclislerdi. *(Mütercim.)*

[68] Her şeyden önce var olan ve ilâhların, insanların, bütün hilkatın kendinden türediği varlık. *(Mütercim.)*

[69] Müellif burada Helence *metro* kelimesi üzerinde bir oyun yapmıştır. Komedimizi fransızcaya tercüme eden Van Daele de fransızcada hem nazım vezni, hem de hacım ölçüsü yani ölçek mânasına gelen "mesure" kelimesini kullanarak ayni oyunu yap-

mıştır. Türkçede bu mahiyette iki mânalı bir kelime bulunmadığı için, istemeye istemeye ölçek tâbirini kullanmaya mecbur olduk. *(Mütercim.)* — Sokrates bu kelimeyi birinci mânası ile kullanıyor. Strepsiades ise ikinci mânası ile anlıyor. Khoiniks, 1.08 litre hacminda idi. Yarım *hekteus* dört *Khoiniks* oduğuna göre, yarım *hekteus* "dörtlü bir ölçek"ti.

70 Harpçi dansların temposu.

71 Birine orta parmağını kaldırmak hareketi, onun tabiata zıd meyliyatı olan bir ahlâksız sayıldığı mânasına gelirdi.

72 Buradan itibaren - türkçede müzekker, müennes farkları bulunmadığı için 30-35 mısra tercüme edilmemiştir. *(Mütercim.)*

73 Grekçede tahta kurusu mânasına gelen *koris* kelimesinden müellifin yaptışı bir kelime oyunu.

74 "Şarkı çağırarak nöbet tutmak", vakit geçirmek, oyalanmak mânasına gelen tabirdir. Strepsiades "Şarkı" çağırmak tâbiriyle; üsûl vurarak inlemek mânasını kasdediyor.

75 Grekçe metinde *ex arnakidon* (=kuzu derileri), *arneisthai, exarneisthai,* yani inkâr etmek (= borçlarımı) fikrini ilham ediyor. Van Deale'in fransızca metinde ânon - eşek yavrusu (ah! non!) şekliyle ifaade ettiği bu cinası, engerek, inkâretmek şeklinde ifadeye çalıştık. *(Mütercim.)*

76 Thessalia, büyünün pek ilerlediği bir memleketti; büyücü kadınlar bilhassa ayı, geceleyin yere indirirlerdi.

77 Faizler ayın son günü, yani gökteki ayın bittiği ve yenisinin başladığı gün ödenirdi.

78 Dâvâlar da, şahitlikler de balmumu üzerine zaptedilirdi.

79 Cazibenin ve güzelliğin timsali sayılırlardı. Kharitler (Gratio'lar) üç tane olup, Zeus'un kızları sayılırlar. İsimleri Euphrosyne, Aglae ve Thalia'dir.

80 Strepsiades'in oğlu, soluk yüzlü ve zayıf Khairephon'a hiç benzemiyor.

81 Yâni dayın Megakles'in evinin direkleri. Bütün servetini yiyip bitirmiş olan Megakles'in elinde, yalnız evinin direkleri kalmıştı.

82 Sokrates Atinalı idi; Aristophanes'in Sokrates'e Melos'lu demesi, onun da Melos'lu Diagoras gibi ilâhlar düşmanı olduğuna telmih içindir. Diagoras sonraları dinsizlikle iham edilerek 415'te sürgüne gönderildi.

83 Burada "oison=erkek kuş" ile "oiselle=dişi kuş"a dair olduğu için türkçeye nakli kaabil olmayan 5-6 mısra tercüme edilmemiştir. *(Mütercim.)*

84 Perikles Ispartalılara ricat etmeleri için vermiş olduğu büyük miktarda parayı nerede kullandığını söylemeyerek "lüzumlu bir iş için sarfettiğini" söylemekle iktifa etmiştir.

85 Mysialı *Telephos*, Euripides'in bir eseridir.

86 Pandeletos'kârı vecizeler, Haksızın beslenmek için kemirdiği farzedilen vecizelerdir.

87 Titan'ların en genci, Uranos ile Ge'nin çocukları. Babasının elinden kâinatın idaresini almış, kendisi de Zeus tarafından saltanattan uzaklaştırılmıştır.

88 Euripides ile hatiplerin üslûbunda küçük cümlelerle, haksız muhakeme, yeni fikirler, yenileştirici bir felsefe ilâve edecektir.

89 İsâ'dan önce 480 tarihlerinde Midilli'de doğmuş Grek şair ve müzisyeni. Musikideki soğuk kadınlaşmış tavrı Aristophanes tarafından tehzil edilmiştir.

90 Atinada Beldenin hâmisi Zeus şerefine yapılan şenlikler. Bunlarda öküz kurban edilirdi; onun için *Borihonia* denilmiştir. — Kibar tabakadan Atinalılar iranlılar zamanına kadar saçlarını yukarıya kaldırıp ağustos böceği şeklinde bir iğne ile tuttururlardı. — Kedeides, Bacchus şiirleri yazan eski bir şairdir.

91 Atina'ya verilen ad; mânası bilinmiyor.

92 Ayva, elma gibi, aşkın sembolü idi.

93 Grekçe metindeki Iapeton kelimesini Van Deale Japet şeklinde nakletmiştir; bu şahsiyet Uranos = Gök ile Gaia = Yeryüzünün oğlu bir titan'dır. Khronos'un kardeşi ve Promethus'un babasıdır. Biz daha kolay anlaşılması için ihtiyar bunak demeyi tercih ettik, *(Mütercim.)*

94 Perikles'in yeğeni olan Hyppokrates'in üç oğlu vardı ki ahmaklıkları yüzünden kendilerine domuz lakabını takmışlardı. Van Daele yunançadaki kelime oyununu "Uiesin gosses = usin goret", şeklinde ifade etmiştir. Fransızcada "goret" domuz yavrusu demektir. Türkçede böyle bir kelime oyunu mümkün olmayacağı için bu şekilde ifade etmeye mecbur kaldık. *(Mütercim.)*

95 Buradaki Grekçe tâbirin harfiyen tercümesi, "annesinin balı (=türkçede annesinin kuzusu, şekeri, kaymağı) bir iltifat ve şefkat tâbiridir. Fakat aynı sözlerle bir delikanlıya hitab edildiği zaman, koca salak mânasına gelir.

96 Kadîm Yunanistanda vücut idmanları yapılan yerler.

97 Akademeia, kadîm Atina'nın şimal-garbında 6 stade mesafede, ilk zamanlarda kahramanlardan Akademos'e tahsis edilen yer; sonradan burası vücut idmanları için ayrılmış, çınarlık ve zeytinlik bir yer oldu. Platon ve ondan sonra tilmizleri burada ders verirlerdi. *(Mütercim.)*

98 Aristophanes bir karar teklif ettikleri zaman, uzun nutuklar söyleyen hitabelerle alay ediyor.

99 Antimakhos, kadınlaşmış, rezil ahlâklı bir kimse idi.

100 Kadîm Yunanistanda bir gümüş sikke.

101 Pylos kralı. Herakles, Neleus'un on iki oğlundan yalnız onu öldürmemiştir. Gençliğinde mümtaz bir harb adam idi. Arkadia'lılarla Eleialıları bozguna uğrattı: yaşı ilerlemiş olduğu halde, sair Grek kahramanları ile birlikte Troia muharebesine iştirak etti. Üç nesil boyunca saltanat sürerek hakîmliği, âdilliği ve harpteki tecrübesiyle meşhur olmuştur. *(Mütercim.)*

102 Kraliçe Hippolytos tarafından yalan yere ithâm edilen "Peleus" bir avda ıssız dağların orta yerinde kral tarafından terkedildi. İlhâlar, kendisini yabancı hayvanlardan koruması için bir pala gönderdiler ve faziletine mükâfat olarak da Thetis ile evlendirdiler.

103 Greklerde madenden bir leğene, bir bardağın dibinde kalan şaraptan damlalar döküp ahkâm çıkarmak oyunu. *(Mütercim.)*

104 Kadîm Yunanistanda avukatlık yapanlara verilen ad.

105 Gelini kocasının evine götüren gelin alayının meşalelerini söndürmek için.

[106] Bir günde bir min'in faizi bir akçe hesabiyle mı devir yaptırdın? *Tabletlerini tekrar eline* (akçe=obolos) bir min 60 drahmi, yani 6×60=360 akçe ettiği için faizi yüzde yüz tutuyor.

[107] Euripides'in Hekase adlı trajedisinden 173 üncü ve sonraki mısraların tehzili: "Ey çocuğum, ey talihsiz bir ananın kızı; evden çık; ananın sesini işit."

[108] Münakaşalarda muhasımı şaşırtmak için sık sık kullanılan söz.

[109] Herhalde, piyesin baş tarafında adı geçen Pasas olacaktır.

[110] Agora mührabında, yahut yemin edilecek yeri göstermek hakkına sahip olan alacaklının göstereceği bir mâbedde.

[111] Yemine o kadar ehemmiyet vermem demek istiyor.

[112] Yâni: derisi tuzlanınca tutlum olabilir. Hayvan derilerini kokmaz hale getirmek için tuza yatırırlardı.

[113] Belki piyesin baş tarafıarında zikredilen Amynias'tır.

[114] Athena yahut Pallas — Romalılar Minerva derlerdi — Greklerin büyük ilâhlarından biri ve Zeus ile Metis'in kızıdır. Devletleri ve onların kudret ve refahını himaye eder. *(Mütercim.)*

[115] Yukarıdaki mısrâlar bir rivayete göre Karkinos'un oğullarından Ksenokles'in bir trajedisinden alınmıştır. Bu eserde, şahıslardan biri kendi kardeşini öldüren Tlepolemos'un macerasını anlatır.

116 Grekçede eşekten düşmek, saçma sapan sözler söylemek mânasına gelen bir halk tâbiriydi.

117 Halk tabakasının itikadı.

118 Cemi sigası kullanılmıştır: sen ve oğlun faizi verin.

119 Mahsûl mânasına gelen *tokos* kelimesi ile yapılmış kelime oyunu. Hem paranın getirdiği gelir, hem de hayvanların mahsûlü için kullanılırdı,

120 Samphoras, bir atın adı. Harfi harfine Grekçe siğma (= S) harfinin Dor lehçesindeki karşılığı olan "san" işaretli demektir. Atların sığırlarına "san" yahut "koppa" harflerini dağlardı.

121 Suçların en büyüğü. Kanuni ve siyasî haklardan mahrumiyetle cezalandırılırdı.

122 Bu tâbire, kelimelerine göre mâna verilmemelidir. Bu söz Grekçede cinayetlerin en son mertebesini ifade için kullanılırdı. Türkçede olsun, Fransızcada olsun mûtad mânası ile bir haydutluk yapmadığı halde bazı kötü ahlâk sahiplerine haydut denir. *(Mütercim.)*

123 Aigina'lı Krios, Pars harblerinin başında yaşamış bir atlettir Burada koç mânasına gelen "krios" ile bir kelime oyunu bulunması muhtemeldir. Şarihe göre Simonides'in atlet Krios'u yeni kırkılmış bir koça benzeten bir şiirini Strepsiades'e okutmak istemiştir.

124 Euripides'in Diolos adındaki eserine telmih Bu trajedide Aiolos'un oğlu Makareus, kendi annesinden olma kız kardeşinin ırzına geçer Atinalılarda baba bir kızkardeşle evlenmek caizdi.

[125] Su istemek için çocukların kullandıkları söz Türkçedeki "buvva" karşılığı *(Mütercim.)*

[126] O kadar çok döğülmüş olacak demek istiyor.

[127] Metinde nohut deniliyor. Biz pul demeyi daha uygun bulduk. *(Mütercim.)*

[128] Grekçe metinlerde sıksık tekrar edilen bir atalar sözü.

[129] Azametli ve müsrif karısına karşı kin beslemekte olan Strepsiades, karısının da kendi oğlundan dayak yemesiyle gönlüne biraz su serpilecektir.

[130] Atinada ölüme mahkûm edilenleri attıkları uçurum.

[131] Grekçe metindeki *dinos* kelimesi hem kasırga, hem de bir çeşit içki kabı mânasına gelir.

[132] Halk tabakasından insanlarla, komedi şairleri Filozoflara bu adı takmışlardı.

[133] Burada kullanılmış olan *siège* kelimesi iki mânaya gelir: hem kıç, hem de vaziyet demektir. *(Mütercim.)*